

Obrazy ze života mého

1

Večer na Bezdězu

Bude snad mnohému podivné, že obrazy ze života mého s večerem počínám, jako by v tak mladistvém již věku nade mnou se soumráčilo? — I mně samému divné to přichází, že skoro všecko u mě s večerem počíná, a sice tak, že jsem uvykl počátek všeho večerem a večer počátkem všeho považovati; a tak se mně i mladost má, první věk života mého, večerem býti zdá; taktéž, kdykoliv jsem srovnání života lidského s rozdíly celého dne četl, soudil jsem, že by neslušelo čas dětinství a mladosti první s jitreň srovnávati, jako by neměla léta jinošství polednem slouti, jako by se neslušelo věk mužný k odpolední a stáří k večeru a noci připodobniti; nybrž vzdý se mi podobalo, jako by se patřilo dětinství večerem, věk jinocha nocí a tak po sobě nazývati.

Neb člověk dítětem vstoupí ve svět tento; — v růžových červánkách plane země v objetí večerním jako krásný tichý obraz; jen nejbližší krajina jest jasná, jen jí lze dohlédnouti; dálné hory před i za námi jen co šeré stíny se míhají po večerním nebi. Tak tichá se objevuje země s tvory svými v jasném oku, v nevinné duši dítěte; ono nespátří, než co mu nejbliže, nezná přeloš, nehádá v budoucnost; vše mu tichý, krásný slibuje život, ono v nevinnosti své žije co v zápachu luhů večerních; věk jeho rychle pomine, rychleji než večer jarní.

Blíž a blíže pak večer přichází k noci; hvězda za hvězdou vystoupá na obzoru blankytného nebe jako sen za snem, žádost po žádosti v duchu jinocha. Zponenáhla ztratí tento ze zraků svých zem, na které žije, jak ji hustá zahalí, jako ji temná víc a více by kryla noc. On jen vzhůru — vzhůru touží ke snům svým, k nesčíslným hvězdám obrazotvornosti své. Výborně věk tento nazval jazyk náš jinoštvím; mládec ve věku tomto jest cizincem, jest jinochem zemi naší, on v jiných bloudí říších, vzhůru se vzpíná letem myšlenek svých, stojí sám, nevidí nic než přeludy vlastních obrazů svých.

Než čím výš a výše vystoupil, v tím chladnější vešel noci stín; posléz nechce býti sám, touží po dni, sestoupá níž a níže a vrací se k zemi zpět; — teď jest mužem a jitro jeho vzejde; sny jeho zacházejí jako hvězdy noční v ranní záři a on navrácenou sobě zemi v jitřním, v novém světle uhlídá, miluje a žije v ní. — Po tém nastoupí poledne. Umdléný člověk hledá chladící stín hustého křoví, aby odpočinul po práci své. Všecko mlčí, všude tichó, všecko tiskne vedro polední. Člověk polehne v stínu; v polední páře se míhá tichá země kolem něho jako obraz jeho dětských let; ostatní tvorové vpovzdálí jeho stojí co polozapadlé, polouhaslé plamínky, až posléze v bezsenném sny jeho pohynou spaní.

Tak považují rozdíl věku lidského; tak mně večer jasný vzdy uzpomene mladost mou, až někdy šedivý hlavu mou krýti bude vlas, až parného poledne slunce sníží šíji mou; a tak i teď při prvním obraze mladosti mé večerní mně vstoupilo šero. — Nebyl však to večer zimný a chladný, s jakým se počínají obrazy ze života mého; jasný příjemný večer, jaký nastoupí po bouři odpolední, nalezl mne v zříceninách hradu bezdězského.

Nade mnou plynuly šedé obláčky co stáda beránek, za horami však černé husté zapadaly mraky, temnější nade tmavé stíny horní, v které zapadající se stápele slunce. Od východu nový měsíc vycházel a veliký Hirschbergský rybník se stkvěl polou v slunečné záři, polou ve mdlém světle měsíce. Nad Hirschbergem hustý se dmul kouř, až pojednou rozevřev se vyhlížel co obruba temná jasněkrásného obrazu; neb za rozpuklinou jeho stál zřícený hrad Jestřabí, co loď

mořská, v pestrých barvách oblé důhy jako za barevným závojem. Teď za horami vycházela slunce vzdálených světů, — naše již zapadlo, a slavné noci tichá hrůznost lehla na prsa má v zříceninách velkých.

Tišeji a slavněji bylo kolem, lesy temně hučely, zdaleka bylo slyšeti hlasné houkání a štěkání psů; zrovna pod horou zněly zvonky vracujících se krav.

Po hoře si zahrával chladný vítr a zanášel sem tam požloutlé listí. Mnohý list letěl dolů po hoře, bylo mu zde samotno, smutno, pustó v zříceninách těchto; on letěl odsud z chladné výše, aby zemřel dole mezi kvítím polním, blíže srdci lidskému; tak sestupují králové v stáří šedém z trůnů zlatostkvoucích, aby sotva navrácení životu zemřeli v náručí lásky mezi lidem svým.

I mně zde bylo samotno a truchlivo. Ještě jednou prošel jsem zříceniny slavné, ještě jednou pohlédl jsem v zbořenou kapli a pak jsem kráčel k nejnvtřnější bráně po hladkém velkém kamení asi přes sto kroků dlouhou cestou. Nade mnou se koupala veliká kulatá věž v čistém papršku nového měsíce; okna zříceného kláštera v polosvětle míhala se pod ní; a vzdy se mi zdálo, jako by vyhlídaly šedé hlavy zemřelých mnichů ze zřícené kobky své v tichou noc. Doleji stálo někdejší vězení krále Václava, rozeznávající se od kláštera starou černou stavbou, a nejbliže brány menší věž. Teď jsem došel brány; husté křoví zamezovalo východ a z ní dolu houpal se stihlý stromek, jako by pozdravoval odcházejícího. Po levé ruce vzdy dolů po hoře stálo čtrnácte nově bílených kapliček, při kterýchž poutníci na křížové cestě pobožnost svou vykonávají. Vycházím ze brány, dole pode mnou míhala se světýlka po utichlé vsi. „Ha! Co to?“ — Přede mnou na několik kroků v stínu stovického buku v prach ponížená před svatým obrazem ležela hlavou o kapličku podepřená bílá ženská postava; podle ní stála nůše. Přistoupím blíže. V nůši na prádle a jiných potřebách pocestné ležela malá dětská rakev. Květinami a obrázky ozdobené bylo v ní malé děťátko složené, jako by dřímalo, svatojánská muška třpýtila se na sněhobílém čelíčku. Zdola zněl smutný hlas zvonku upomínaje lid po klekání k modlitbě za zemřelé. Vzhlednu vzhůru; velká věž stála co přístrach noční nad námi, ostatní

zříceniny byly co rozprostřený její plášť. Budím modlící se poutnici. Ona povstane; vysoká postava.

„Kam tak pozdě na modlení?“ táži se.

„Tam nahoře nocleh náš,“ odpoví dutým hlasem, vezme nůši a volným krokem zmizí v ouzkej bráně; já jsem kráčel dolů po hoře a po krátkém čase byl jsem ve vsi.

Stojím před nízkou zdí; tuto jest hospoda, zdálo se mi, neb právě tak ohražená byla hospoda, z které jsem před večerem na horu vyšel; více jsem pro šero nemohl rozeznati; „zde odpočinu v pevném snu po dnešní pouti mé!“ Vejdu otevřenými dvírkami a stojím uprostřed veského hřbitova,

kde pod mohylami tíší mrtví spí!

Zaražený se vrátím zpět a teprv po dlouhé chvíli našel jsem hospodu mou.

Před slunce východem byl jsem opět na hoře hledaje postavu, s kterou jsem se na noc sešel. Nikde nic. Na západní straně nad malou zahrádkou byl nový hrob a vycházející slunce zlatilo malý křížek na nízkém rúvku. Odcházel jsem dále do kraje k východu, vstříc vycházejícímu slunci. O poutnici noční neslyšel jsem nikdy více.

2 Marinka

Vale, lásko ošemetná!

Adieu! — Lebe wohl!

Stará píseň; má známou notu

OUVERTURA

„Vzešel máj! Hlubokých muži želů!
Tvou proč bledost ještě kryje tvář?
V přírodu jdi, — zlatá slunce zář
růže lícím, poklid vrátí čelu!“

Vyjdu v slunce. Nad luhy zkvětlými
na západu jeho zář se skvěla;
i tvář má se v jeho lesku rděla
zdobená co růžemi novými.

Sklesna v prach za sluncem rozstru ruce;
borů šum, slavíka klokotání
k němu nesou mojí touhy lkání;

konec zdál se blízký mojí muce.
Zašlo slunce. Tma splynula šedá
a má tvář jak jindy byla bledá.

DĚJSTVÍ PRVNÍ

Máji! Ó máji! — Krásný máji!! — V obejmutí tvém plesá znovu živoucí země! Však běda, že žádný cit tak čistý není, aby nebyl smíšený s citem sobě odporným! — Jako v potěšení pocestného, vidoucího ponejprvé rozkošnou při cestě své krajinu, se mísí žalost brzkého s ní rozloučení, jako v sladkost prvního políbení ihned hořkost posledního vplyne, tak i při vši radosti a plesu země z příchodu tvého, krásný máji, tvář její jeví smutek a bol brzkého s tebou se rozestání a srdce mé jí co ozvěna zhluboka odpovídá! —

Jaké to hemžení lidstva rozličného! Strakatý ženský šat míhá se temným oblekem muzským. — Vpravo vlevo pozdravování a poklony. — Kanálská zahrado, tvá sláva znovu se zdvihá obživlými stromy; krásotinky prazské znovu k obvyklým se do tebe hrnou schůzkám! Tuto hrdě si vykračuje dáma v opéřeném klobouku po boku štíhlého jonáka, zakrucujícího si mladá, krátká vousiska a řinkajícího dlouhýma ostruhama, které uvečer po návratu odsud mnohá ženština proklínati bude, svlíkající se z jediného svého svátečního šatu; dále ještě hrději se prochází nějaká paní děvečka ve velikém čepci po straně vojákově; zde zas hustým tlumem se tlačí, malinkou hlavu vstrčenou majíc v ještě větším děveččina čepce klobouku, městská dcerka s řeznickým tovaryšem ohlížejíc se za davem studentů, který se za dlouhou řadou nastrojených dívek valí. Právě podle vůle své v největší tlačenci dostihnou studenti řadu dívek a jeden každý z nich považuje se za šťastného, jestli aspoň o šat neb o ruku své milenky lehkým dotknutím mohl zavaditi. —

Jaké to hemžení lidstva rozličného! — A nad celým tímto sborem láska rozprostírá peruč svou jako hudba, po celý den uprostřed rozlehlého místa před kafírnou hrající, poslední názvuk nad obsazenými stoly; jako jasný večer růžové červánky nad zelenými zahrady stíny po přešlém parném dni.

Ruka mne bolí od smekání klobouku; poodejdu stranou ze sklepení stromoví toho pod modré klenutí večerního nebe. — Jsem sám.

Nad polouschlou travou širokých mezí zní melancholické bzučení večerních much; slunce zachází za temnosesinalý Petřín. Šumot zahradou se procházejících jen co dalekých hučení vod se nese večerním tichem. Bezoví a květoucí jasmín jakoby umírající sladce zavání, z jehožto stínu brzo slaběji, brzo hlasněji se ozývají písně slavíka opěvajícího lásky žel. Kráčím při záhonech vedrem denním zpražených květin cizokrajných, které, ze svého podnebí v cizí kraje přenešeny, přátelsky korunku svou tulí v lůno neznámé jim matky, v chladný hrob na cizí zemi; neb půda jim nepřiměřená neživí smutný květ. Vzdálené, prodloužené zvuky rohů lesních, zaznívajících z procházek Wimmerovských, kolébají se nad nimi a večerní zvonění ze sto věží rozlehlé Prahy bije smutně v ucho mé.

Jaká to směšná postava!? — Dlouhý vyzábly muž, v červený veliký kabát starého kroje a v takovětěz až po kolena sahající spodky oblečen, sedí na mezi osamělé pěšiny. Obuv jeho, krátké široké boty, byly nataženy na vysoké, spravované na mnohých sice místech, přitom však čisté bílé punčochy; — dlouhé pletené vlasy byly přes rameno na prsa přehozeny. Veliké cípy bílého šátku visely na modrou, stříbrem vyšívanou, teď však již velmi sešlou vestu. Před ním na zemi ležel třírohý klobouk, po pravé straně slaměná mošna a na ní housle. — On žebrol.

Proč ale sem zasedl? — Tudy málokdo šel; touto osamělou pěšinou — kdo sem zabloudil? Tam mezi stromovím tolik lidstva, a on zde? — Snad se domýšlel, že v procházejícím se davu každý, spatřiv žebrajícího, sám k sobě praví: „Mne neprosí; jest nás zde mnoho; nedám-li já mu, dá mu jiný!“, a tak jeden s druhým bez udělení dost malé almužny že přejde; kdežto naproti tomu zde, kam jen časem jeden po druhém přicházel, on jednoho každého zvlášť mohl prositi, v kterémžto pádu z většího dílu každý, třeba ne z dobrosrdečnosti, třeba jen, že studem jakýmsi neb některým jiným citem puzen, něco mu poskytne? — Snad se styděl veřejně žebrati? — Či snad věděl, že na osamělou tuto stezku citlivější z procházejících se nastoupí; a takový že, má-li sám co, zajisté dá, a rád dá? —

Celá postava jeho, vyzáblý, dlouhý obličej, pravily to první; — vysoké, hrdé čelo to druhé; — než modré veliké oči jevily, to poslední že jest příčinou oddálenosti jeho ode davu cituprázdných měšťáků v tuto tichosti a citlivosti říši.

Pozoruje ho, zůstal jsem za nějakou chvílku opodál státi. Kdykoliv někdo se blížil, upřel podivný žebrák tento bystré oko své v oko mimojdoucího; buďto vzal housle do rukou, buď ne; a nikdy se ne-zmejlil. Hrál-li na housle, vždy něco dostal, nehrál-li, nedostal ničeho. Zpozorovav to, byl jsem na rozpacích, mám-li kolem něho jíti, neb ne, nemáje ničeho, co bych mu, jakkoliv rád bych to byl učinil, mohl dáti; a viděti člověka, který, poníživ se, žebřá, neobdarovaného, bylo mi odjakživa velmi odporné, aniž se mohu dosti vyjádřiti — podivně.

Uzpuřniv, jak daleko jsem mohl, oko své, kráčím vpřed strachuje se, zdali po houslích sáhne. — Proti obyčeji svému neopřel na obličej můj oko své; ani na mne nepohledna hledal pilně cosi v kapsách vesty své. Jdu okolo něho. On zvedna hlavu volá na mne jménem mým. Zaražený obracím se k němu a vyzáblá, kostnatá ruka jeho podává mi složený papír. Vezmu, jdu dále; on zvedne housle své, na kterýchžto dřívě vždy jen jakžtak skřípal, a několik velmi smutně pronešených, čistých, jakoby prosících zvuků neslo se lahodně večerním zápachem tiché krajiny.

Já se ohlédnu; nikdo nepřicházel, on hleděl za mnou; tedy mne se týkala prosba tvá, pomyslím, a sotva zajdu v nízké křovisko, již jsem otevřel obdržený lístek. Vydržžený, třesoucí se zvuk houslí jeho končil smutnou píseň co jednoduchá, celé hudby hodná dohrávka.

List byl ženskou rukou čistě psaný; na druhé straně bylo někdy něco rejsováno, což se pišící list tento jen tak daleko smazati zdařilo, že nebylo více k rozeznání, co tam rejsováno bylo. Psala v následující smysl. Někým, snad některým z mých známých neb jakým jiným způsobem, dostaly se jí, hudbu nade všechno milující, některé z mých písní v rukopisu, dále po vůli její i některé jiné ze spisů mých obdržela; a tak z mých prací mne poznavši, žádala si též i osobně mě poznati. Již dlouho neuzdravitelně na souchotiny nemocná neznala jiného prostředku, nežli že mne listem tímto — od otce jejího, jak

pravila, doručeným — žádala, bych ji zítra v bytu jejím navštívil. Udaný byt byl na Františku za klášterem svatě Anežky; nízký domek v ouzké uličce, druhý od rohu. Celý list byl plod hlubokého smutku a nesmírné ve mne důvěry, že vyslyším žádosti v něm vyřknuté; musila mě dobře, velmi dobře znáti. — Zasmutnělý zůstana státi hledím v list v rukou sevřený pevným okem, bez hnutí těla, možno i bez myšlénky; aneb snad probudiv se z nich, o nich jsem zapomněl. Zvuky houslí provázely mne po stezkách zapomenutí mého.

„Ei, da haben wir ja unsern Malkontenten!“ ozvaly se hlasy a sbor známých študentů valil se ke mně.

„Bei Gott, ein Liebesbrief. Laß sehen!“ zvolá jeden chápaje se listu.

„Nech státi!“ zkřiknu a chopiv ho za prsa i mrštiv daleko všetečným spěchám domů. Mně byl list tento svatý. — Vítězné zvuky hudby a smích pozůstalých nesou se za mnou. Půjdu domů a samotem sedím hlavou o stůl opřený v hlubokých myšlenkách.

(Opona noci spadne.)

INTERMEZZO

Temná noci! Jasná noci!
Obě k želu mne budíte.
Temná noc mne v hloubi tiskne,
jasná noc mě zhůru vábí;
temné hlubiny se hrozím,
ach a k světlu nelze jíti.
Vy hvězdy jasné, vy hvězdy ve výši!
K vám já toužím tam světla ve říši,
ach a jen země je má!
Člověkem jsem; než člověk pohyne;
ve své mě lúno zas země přivine,
zajme, promění a v postavě jiné
matka má, země, zas mě vydá!
Vy hvězdy jasné, vy hvězdy ve výši!

K vám budu toužiti světla ve říši,
ach a jen zem bude má!
Květinou-li mne životu navrátí,
list můj i květ můj se k světlu obrátí;
však ach, jen země zas tma mne uchvátí,
světla ve stány jíti nedá!
Vy hvězdy jasné! — Vy hvězdy ve výši! —

DĚJSTVÍ DRUHÉ

Noc přešla a uplakané jitro vzešlo nad probuzenou Prahou. Já jsem ještě za tmy vstával chystaje se k návštěvě, o jaké se mi, na rukou u stolku spícím, po celou noc snilo. Srovnal jsem si vlasy, přičesal licousy kolem obličejě a načernil jsem vousiska nad i pod pyskama. Bylo osm hodin na Staroměstské rádnici dne 10. srpna 1833, kdy jsem, přecházeje Staroměstské náměstí, k Františku se blížil.

Za čtvrt hodiny byl jsem na Františku; deštivé oblaky přešly a jasné slunce, slibující parný den, hrálo po vlnách Vltaviných. Kolem někdejšího kláštera svatě Anežky přišel jsem brzy na místo naznačené.

Byl to malý, nízký domek v ouzké, zábradlím přepažené uličce, v kterou po malém kopečku vyšlapaná cestička vedla. Hluboká, široká strouha táhla se uličkou před tím domkem a jednotlivé prkno sloužilo, jako zdvihací most v pevný hrad, za přechod v nízká dvírka jeho. Přespříč uličky od toho domku k jinému, jemu podobnému na protější straně, byl provaz natažen a parné slunce hrálo po rozvěšeném na něm prádle, které však již velmi sešlé bylo.

Několik uličníků spouštělo jednoho z druhů svých, na provaze jako závaží se houpajícího, v hlubokou strouhu pro mič, který jim opodál hrajícím do ní byl zapadl. Vtom z domku toho vystoupila polonahá ženština, jedinou sukni přes rozhrnutou košili a na hlavě plachetku proti slunci zavázanou majíc; i spatřivši, jak hlučný sbor naději její v hlubokou strouhu vpouští, hnala se po ouzké lávce nerázným hrozíc koštětem dobyvatelům pokladu svého, kteří blízké, ne sice hromo-, ale předce bití uhlídavše, na outěk se dali, nešťastně

závaží v strouhu pustivše, které ihned až po krk v strouze se pohroužilo.

Rozlícená matka naději svou, pro lepší zdar pohnojenou, jako psíka na provaze vysmejkla a za hromosvod elekteričnosti své jej považujíc co Jupiter druhý blesky svými do něho mlátila, až kolem střikající z něho bláto vyvěšené prádlo jí nečistě vybělilo. Posléze se nebohému hromosvodu přece zdařilo utrhnouti se, který ihned dosáhnuté svobody ne zle užívaje do řeky pospíchal. — Utichlé jsem se doptával po příbytku dívčiny mně píšíci a maně jsem našel v ní matku její, která právě poblátěného bratříčka mého přes noc utvořeného ideálu vybivši, nemohla pochopiti, proč by takovýto pán, kterého pro neobyčejný oděv za cizince držela, se po té, jak se s důmyslným usmáním vyjádřila, nedochcípě děvce doptával. Nehrubě s takovou odpovědí spokojený kráčel jsem po houpajícím se prknu v nízký domek a brzo se na lehké klepání moje u malých dveří jemně „Vstupte!“ ozvalo.

Stál jsem v malém pokojíku. Na měkkém sedadle, s hlavou v ruku opřenou, seděla ona. Ano, to byla ona! — To byla Marinka! — Kdo viděl Goethovu Mignonu od Schadowa malovanou? — Tak byla Marinka, rovně tak! — A jména Marinka i Mignon hrála na neurčitých pyskách mojih, kterým bych ji z jmen těchto měl pojmenovati. Já neviděl nic kolem sebe než ji; — tak byla se mi zjevila ve snách mých, tak žila v duchu mém; tak jsem uvykl ji milovati v obraze Mignony.

Černé, prosté vlasy padaly v těžkých kadeřích kolem bledého, vyzáblého obličejce, který znak veliké krásy nesl, na bílý čistý šat, jenž nahoře až ke krku zapjat, dole až k malé lehounké nožce dosahoval vysokou, štíhlou jevě postavu. Černý opasek svíral outlé tělo a černá sponka přepínala krásné vysoké bílé čelo. Nic ale nedosáhlo krásy plamenných černých, hluboko pod čelem ležících očí; ten výraz smutku a touhy žádné péro nenaznačí.

Zaražený zůstanu u dveří státi; — ona lehko pozdvihla hlavu a smutným mě pozdravujíc usmáním pravila: „Já vás již znám. Neviděla jsem vás sice nikdy, ale oko vaše v této chvíli všecko mi praví, cokoliv kdy ruka vaše psala.“ Dost možná, že tomu tak bylo; neb já

v této chvíli nevěděl jsem, co oko mé činí, — já jsem neviděl ničeho a obyčejná smělost zcela mne opustila. Po chvíli k sobě přišedšímu pokynula mi k sezení a já vezma nízkou stoličku posadím se; — ó já bych byl před ní klekl!

Teď teprva ohlídnou se po sednici. Smutně to zde vyhlíželo a dlouho jsem nemohl bídne vůkolí s postavou, pohledem a oblekem jejím srovnati. Roztlučené okno bylo papírem zalepeno a nad rozlámaným stolčkem rozestřel malý pavouček jemné síť své po zčernalé mokré stěně. V koutě stála třínohá židlička mimo stolice bez lenochu, u polozbořených kamen jedině prázdné sedadlo. Vzadu stálo zpukřelé, bídne lůžko rozestláno a několik hlíněných bílých talířů, zeleně a temně přibarvených, na malé poličce nade dveřmi bylo ostatní náradí, naproti kterému velké, nákladné fortepiano, blíž okna postavené, mě u velikou pochybnost postavilo, zdaž dívku tuto za chudou považovati, čili dle obleku jejího posuzovati mám.

Mluvili jsme málo, ale pevně jeden na druhého hleděl; onen hudebník, — proč se zpouzí péro mé to psáti? — onen — žebrák v Kanálské zahradě byl jí otcem, otcem dobrotivým. — Někdy bohatý, sklesl bezvinně v tak velkou chudobu; — a jsa vdoycem i domnívaje se, že by žádný jeho nemocné Marince tak věrně neposloužil, oženil se podruhé; než macecha její, s kterou jsem při vchodu mluvil, jen samých nátisků jí činila a nešťastná Marinka neměla pro potěchu svou nic než z někdejšího bohatství pozůstalé fortepiano, a jak mně pravila, spisy mé. Po chvíli jsem seděl při ní na malé stoličce a ona mi rozhrnovala lehkým prstem vlasy z čela. My jsme se znali dávno, my jsme rozuměli jeden druhému i beze slova promluvení. Ona mi vyřkla svou dávnou touhu mě seznati, leč jen vědomí, že zítra již dalekou cestu chci nastoupiti, a blížící se dohonu konec života jejího donutil ji, ač mě a povahu mou dobře znala, ku kroku směššímu. Ona věděla, určitě věděla čas, v kterém nevyhnutelně pojití musí; čas ten nebyl daleko, a předce mi vyjevila, jak náramně miluje život tento, jak trudno jí v tak mladém věku tak krásnou opustiti zem.

Já nebyl v stavu ani slzy umořiti, a proto tím hůře svírala bolest prsa má. Stranou skloniv hlavu na sepjaté ruce zůstal jsem velmi

smutný ležeti; — ona vstavši blížila se zdoluhavým mdlým krokem k fortepianu, jehožto libý zvuk až posud nevychází z mysli mé. — Hrála! — Ó jak smutně! Jak smutně! — Hra její zdála se mi býti úvodem k některé písni; zvedna hlavu ohlídnu se po ní. Obraz nezapomenutý. Až posud vidím bílý její šat, černou sepjatý páskou; až posud mi v očích tkví outlá nožka její, řídicí silnější neb jemnější zvuk stroje; až posud a vždy zřím bledý, smutný, krásný obličej tento, tyto černé kadeře, padající kolem velebného čela, přepjatého černou sponkou, a o tom smutném výrazu černého oka i v hrobě někdy snítí se mi bude. Outlé prsty sotva se dotýkaly jí spřízněného stroje a struny, jak by jí rozuměly, mluvily tak smutně — tak smutně — co oko její. Ona zpívala. — Mou píseň. Tato postava, líbozvuk fortepiana, krásný hlas a píseň, kterou jsem, sám nejhloběji cítě, psal — kdo to pochopí, zná bouři citů mých, jaká tenkrátě hrozila rozbítí prsa má.

Sladké, líbezne zvuky provázely následující zpěv:

Tam nahoře holoubátko
smutně sobě štěhotá:

„Komu, komu to poupátko,
komu smutné zakvětá?“

Odpovídá keř růžový,
líbá vůně jehoť hlas:

„Komu vzejde květ májový
(velmi smutně) nežli z hrobu, z hrobu zas?“

Hlas jí nestačil pro bolest srdce; neplakala však. Po malé přestávce zpěvu, vyplněné truchlými zvuky fortepiana, zpívala takto:

„Sotva slunce že zapadne
modravé tam za hory,
těž i kvítek můj uvadne
bledé luně nazdory.“

Zaplakalo holoubátko,
zavrvalo večerem;
klonilo hlavu poupátko,
sklonilo ji za šerem.

A kdy pozdě pominula
jasna slunce krásná moc,
též i poupě obvinula
pustohustá, čírá noc.

Žalostivě končilo fortepiano, temněji a temněji, až posléz jako by usnul smutný jeho hlas. Já jsem se probudil z hloubí zapomenutí svého; polomrtvý spěchám odtud, mně nelzelo zde vydržeti. „Hynku!“ zvolá její jemný hlas; obrátím se k ní, ona rozepjala ruce za mnou, v krásných očích ani slzy nebylo; sklesnu zpět k nohous jejím, vřelě čelo kryje v jejím klínu, cítil jsem rámě její kolem šije mé.

„Tys jediný, co se mnou cítíš!“ zašeptla. „Ty jediná, co mi rozumíš!“ chtěl jsem odpovědět, ale nelzelo mi slova vyřici; násilím se vztýčiv spěchám odtud. „Přiď opět! Přiď ještě dnes! Přiď jistě!“ volala za mnou.

Za strouhou poroučela se mi rozdrchaná matka její zapírajíc postříkané prádlo; bratříček s ostatními hráli na špačka.

Přešel den a večer nastával, večer před odchodem mým na pouť v hory krkonošské. Podruhé dnes přicházel jsem po řece na František a za Svatou Anežku. Bylo opět po bouři, jednotlivé těžké kráपěje tvořily maličká kolečka po hladké Vltavě a bouřlivé mraky zapadaly, zlatě broubeny zacházejícím sluncem, za protější kopce. Baby vynášely ve velikých nůších hlíněné nádoby z právě připloulé lodě od řeky nahoru; a chlapi, nedbajíce na vysoké bláto, hráli obvyklým způsobem až po lokte a kolena vyhrnutí v mič, s velikým křikem a hřmotem se smějíce, kdykoliv některý z nich na kluzké půdě v blátě se povalil.

Několik bab, které ve dne žebrajíce uvečer, nežli do svých děr k spaní zalezou, dobrodince své přetřepávají, vynášelo z ouzké uličky

dlouhé lavice sesedající se na prostranném místě k večerní rozprávce; dobře jsem rozeznal mezi nimi matku Marinky, rozčuchanou a umazanou; na nerozčesanou hlavu měla nasazenou černou kukli s potrhanými krajky, na špinavé bosé nohy měla natažené krátké muzské boty a cíp od šátku na krku visel přes levé rameno, nepřikrýváje ani černý krk, ani na zádech velikou v košili díru. Právě počínala jedna z bab s velikou živostí sen svůj vypravovati. Byla to vysoká postava, stářím trošku nakřivená a shrbená; jednou rukou o malou berličku podepřená stála na malém kopečku něco výše nade druhými; ostatně byla bosa, rozhalená, jedinou roztrhanou, velikými květy potisknutou sukni přioděná, — z hlavy, velikým šátkem jako turbanem obvinuté, padaly šedivé vlasy kolem vyzáblé, vráskovité, vousaté tváře. Tak stála v záři zapadajícího slunce. — Právě když jsem okolo přicházel, vztýčila se rovně zhůru a třesoucím se, ale silným hlasem slyšel jsem ji následující slova pronesti: „Zajisté! Zajisté pravím vám, že jí neuhlídáte více!“, co zatím matka Marinky, k výkladu přihotovené přehýbajíc karty, dutým, osudným hlasem volala: „To samé, to samé se i mně zdálo!“ — „To je jedenáctka a čtyrydset plná, paní Ančíčko! Ať nerodím, jestliže ne!“ volala jiná babice na konci lavice; „Já přisadím groš!“ — „Já také!“ — „Já také!“ zvolal sbor bab. Z uličky zněly zvuky fortepiana a hlas Marinky zpíval:

Komu vzejde květ májový
nežli z hrobu, hrobu zas?

Přes kluzké prkno vešel jsem v dům a v sednici. Marinka — Mig-non — Marinka seděla jako ráno při fortepianu zpívajíc píseň Tam nahoře holoubátko.

Právě končila; — já jsem sedl beze slova promluvení u Marinky položiv hlavu v její klín; lehkým pohlazením přejela bílá ruka její tvář mou a pak opět budila hlas odpovídajících jí strun přecházejíc v píseň jinou.

Já jsem byl velmi smutný; ona zpozorovavši to, přestala v hrání, tážajíc se mne, co mi schází.

„Zítřa odcházím na dalekou pouť, abych prošel temné doliny nebenosných hor; kdoví kdy se vrátím, a ty se tážeš?“ — odpovídám jí.

„Ty jdeš na dalekou pouť!“ praví ona. „Na dalekou pouť — a já — — Co tě tam vábí?“

„Dané slovo mě váže jíti k příteli nemocnému, který mne tam u paty hor očekává.“

„Kdy půjdeš?“

„Dříve než slunce vyjde.“

„Než slunce vyjde,“ opakuje ona. „Ó jak by mi blaze bylo,“ mluvila dále, „jíti s tebou; tam v klínu přírody, v stínu nebenosných hor, při spádu jarých vod neb ve věčné tichosti říši po straně tvé vidět plnoucí zoře mladého jitra, aneb spatřiti, jak v růžových červánkách umírá mdlý den rozeseílaje růžové věnce po zsalalých čelách mrtvých velikánů —“

Já jsem se stal vždy smutnějším. „Marinko,“ pravím, „Marinko! — Slunce je hluboko pod námi! Musím jíti! — Vycházející slunce mne musí viděti daleko za Prahou. Až se vrátím, snad ještě v měsíci tomto, navštívím opět tento byt —“

„A cizí,“ doložila ona, „neznámá tvář přicházejícího zarazí poutníka a podiví se, že hledá té, které již dávno není; s neurčitým úsměchem uhlídá slzu v oku outrpného příchozího a bez citů hledí potěšiti zsmutnělého s obvyklým ‚Dnes mně, zítřa tobě!‘“

„Marinko!“ zvolám a vzhlednu k ní; měsíc právě vystoupil nad protější dům a světlo jeho padalo roztlučeným oknem na postavu Marinky; bílý její šat byl co stinný oděv ducha, co sněhobílá zář a černé vlasy její co temná mlha na vrcholku sněžných kopců.

„Marinko! Kde ty budeš?“ táži se. Ona sáhla v struny a mdlým polouduseným hlasem zpívala sloku z národní písně:

Tam za horou, za lesíčkem
zpívají v sboru kněží;
tři kroky za kostelíčkem —

Poslední řádku sloky té nelze jí dozpívati, jen fortepiano proneslo nápěv písně té, ona dutým, hlubokým hlasem dokončila:

v hrobě tvá milá leží —

a sklesnouc v náruč mou položila tvář svou na horoucí čelo mé; ona věděla pevně, že se neuvídíme více.

„Marinko, buď sbohem!“ pravím namáhaje se pokojně vyhlížeti. „Sbohem!“ odpoví ona a jaksi slavně stojí přede mnou v celé kráse své; já se shýbnu k ruce její, než ona sehne se na prsa má a první i poslední políbení hořelo na rtech mých. Forteplano, jako by samo od sebe počalo, hrálo píseň Tam nahoře holoubátko.

V pablesku měsíce seděl při něm dlouhý vyzáblý muž, v červený veliký kabát starého kroje a takového až po kolena sahajací spodky oblečený. Obuv jeho, krátké boty, byly nataženy na vysoké, spravované na mnohých síce místech, přitom však čisté bílé punčochy; — dlouhé pletené vlasy byly přes rameno na prsa přehozené. Veliké cípy bílého šátku visely na modrou, stříbrem vyšívanou, teď však již velmi sešlou vestu. Byl to otec Marinky; jeho dlouhé vyzáblé prsty čarodějné vábily zvuky ze strun fortepiana.

Jako omámený vyběhnu po ouzské lávce, podrazím nohu lavice a rokující baby valí se v hromadu jednu; vrávoraje překotím opodál stojící hrnky hlíněnými naplněnou nůši a ta se kácí za babou, která ji právě z lodě vynesla, sypajíc střepiny, a valí se z kopce nazpět dolů k řece; já pak pustiv peníz za náhradu určený běžím odtud.

„Proklatý flamendr! — Ztřeštěnec čertový!“ — a mnohem horší přezdívký nesou se zároveň se sborem při matkách dřívě usedlých a zdřímajících uličníků; jeden z nich hodil po mně míčem, za nímž brzo množství bláta a kamení následovalo. — Třetí den byl jsem na horách. —

Kdo 6. září roku 1833 při slunce západu byl na novoměstském svatém poli, bude se pamatovati na mladého pocestného, který v šedivý pocestní oděv oblečený, černými vousy zarostlý a hlavou o svůj vak opřený ležel na zdi hřbitovní. To jsem byl já; — vracuje se z hor

krkonošských a domnívaje se, že Marinka již zde v tichém odpočívá snu, odpočinul jsem těž, rozesílaje zraky na náhrobky posledními pablesky slunce zbarvené.

Blíže zdi byl nový zvláštní hrob otevřen, v který ozdobnou černou vypouštěli rakev; mnozství příbuzných plakalo zemřelého.

Opodál byla šachta. Malá dětská rakev při ní ležela a několik malých dětí hrálo si po ní; jen jedno z nich mělo hlavinku na ní položenou, jako by poslouchalo, jestli se bratříček tam uzavřený nehýbá. Po přikrytí hrobu při zdi odešel kněz dětskou při šachtě rakev pokropiti; poučené přítomnou ženštinou házely dítky malé hrstě hlíny na spuštěnou rakev. —

Teď novou rakev přinášeli hrobníci k šachtě; směšná postava, dlouhý vyzáblý muž, v červený veliký kabát starého kroje a takovéto až po kolena sahající spodky oblečen, kráčel za ní, rukou sevřenou buď prach, buď slzu stíraje z opálené tváře. Pod pravým paždím mačkal třírohý klobouk, pod levým měl slaměnou mošnu a v ní housle.

Sprostou žlutou rakev nepokropenou vpustili v šachtu, a jako by někdo šeptal v ucho mé, znělo mi hluboko v duši: „Ona tebe očekávala!“ Skočiv se zdi spěchám nastávajícím šerem do procházek Wimmrovských a Žitnou branou v temnou Prahu. — Za několik dní slyšel jsem o starém muži, který na novoměstském hřbitově tak smutně na housle hrává; a po měsíci roznesla se pověst po Praze, že na Dolejších loďkách vytáhli mlynářští utopeného. Ležel před sedmým na lavičkách. Dlouhý vyzáblý muž v červený veliký kabát starého kroje a takovéto až po kolena sahající spodky oblečený. Obuv jeho, krátké boty, byly nataženy na vysoké, spravované na mnohých sice místech, přitom však čisté bílé punčochy; — dlouhé pletené vlasy byly přes rameno na prsa přehozené. Veliké cípy bílého šátku visely na modrou, stříbrem vyšívanou, teď však již velmi sešlou vestu. Před ním na zemi ležel třírohý klobouk, po pravé straně slaměná mošna a na ní rozmoklé housle. Žádný se k němu nehlásil, a zapomenutého bez rakve zakopali v šachtu.

FINALE

Vale, láska ošemetná!

Adieu! — Lebe wohl!

Stará píseň; má známou notu

Dobrou noc, ó láska! Zlatá číše
naplněná smrtonosnou slastí!
Tvoje krásná, klamuplná říše
nebude již nikdy mojí vlastí!
Miloval jsem na noc vzešlé světy —
jasné světy zjitra doplanuly.
Miloval jsem zjara krásné květy —
bujné větry pryč je zavanuly.
A tak vše, co radosti mi neslo,
láskou mojí v brzkou zkázu kleslo!

Ještě jednou v mladosti mé kraje
zpět mě vedlo mdlého slunce zlaté;
v snů mých říši, ony stíny svaté,
kde jsem bloudil, jako dítě hraje.
Mrtvo kolem — pustota jen pouhá.
„Vše mladosti mé uvadlo kvítí?“
„Bez slunce květ nemá zniku, žití;
slunce zašlo a noc byla dlouhá!“

Pláči hořce. „Proč, ó slunce jasné,
an tě sotva mdlý můj zrak uhlídá,
již tvá záře zase mi zahasne?!“
„Hasne! Hasne!“ ohlas odpovídá;
a již tma se kolem rozprostřela.
Chtěl jsem kvítí — noc jen slzy měla.

Teď jsem tichý; harfa bezestrunná
zavěšená v kobce otců přešlých;
tichý, jak v zásvitu světů vzešlých
nade hroby noc je stříbrolunná.

Však co chová harfa v zpustlém klínu?
Kdo mi tajné její žely poví? —
Kdo vyřekne a kdo ustanoví,
co noc tichá v bledém tají stínu?

Větrík zdychne v harfy lůno duté,
a ta, ač již struny žádné nemá,
zalká zvuky nezapomenuté!
Vzplanou noci zraky žalonosné,
šjírou zemí kryje slza nemá!! —
Či ne slza? — Snad jen kapky rosné!

Pouť krkonošská

Pozdní večer. Dívky pilně předly,
hoši v kolo k dívčinám si sedli;
plamen z krbu smutně k tomu svítil.
Pocestný uprostřed síně sedí,
na něj každý poslouchaje hledí;
mluvil takto, však i taktěž cítil:
„Hojho, slyšte, kteří ještě bdíte,
dobrý pozor na má slova dejte,
neslýchané, nové věci zvíte!
Však jak pravím, pilně poslouchejte,
neb jak slova jenom vypustíte,
nikdy víc mně neporozumíte.
Vás však, kteří v kobku vaši tmavou
vešli jste a v lůžku tichém spíte,
nad jehožto křížek stkví se hlavou,
neprobudiž smích náš ani lkání!
Tmavou nocí nade vámi jen
zavzni moje tiché noční přání:
Dobrou noc! Tichý sen!!!“ —

Chýlilo se k večeru. Osamělý poutník kráčel stezkou ouzkou na rozlehlém temenu hor krkonošských pod vrcholkem Sněžky. Hučel vítr, jako by Slezsko tajemnými slovy mluvilo k sestře české přes rozdělující je hradby. „Pusto kolem,“ povzdechl jinoch, „pták i zvěř mijí kraj tento, ani strom, ani květ nevzejde tuto, jen člověk jediný tiskne se vzdy výše a výše v čistější nebe blankyt, a nenalezá zde léč tajemně šustící mech a studený sníh.“ Vtom nesl vítr okolo tváře jeho motýla, jenž ouzkostlivě nadarmo se bránil křídélkoma barevnýma chtěje nazpět dolu v květné kraje, odkud ho bouřlivý vítr byl zanesl. „Nešťastný, toužíš nazpět v luhy pestré, které ti byly kolébkou; — ty jsi nechtěl v kraje tyto, proti vůli tvé tě v chladnou výši zanáší ten samý vítr, co tě v mládí tvém kolíbal na líci rozvitého kvítí; — já jsem pravil, že člověk se tiskne vzhůru k jasnému nebi; — ó on musí,“ zastíraje si rukou čelo, „musí. — Postup mi, vichřice, motýla tohoto, já jej vezmu s sebou zpět v kraje oné, odkudš jej zanesla.“ Vtom lapil motýla, však nadarmo, on již ustydl umořený zde panující zimou; zasmutnělý usedl na osamělém skalísku, časem pohledaje přes pustou lučinu bílou v ourodné roviny slezské, časem zrak svůj obracuje na temné lesy přikrývající krajinu českou.

Jinoch tento byl as dvacítiletý; černý oděv jeho pevně přilehaje jevil štíhlost vysoké postavy; temné vlasy jeho syčely ve větru kolem bledých líc a pěkného čela. Modré oko jeho nevýslovnou prozrazovalo touhu, takže celá jeho postava zdála se býti v soumraku večerním od pustých skal obraženým ohlasem písně Znáš-li tu zem, kde citrýnový květ atd.

To byla první pouť jeho; — sotva čtyrykráté navštívilo slunce hrobky králů českých v chrámu pražském od toho času, co on se loučil s Vyšehradem pustým; však jakkoli jen dvacetkráté spatřil rozlévati se studený sníh ustydlé země v chladné slzy, již na této první své pouti seznal, že nevešel v takový svět, jaký jemu slibovala mladistvá obrazotvornost jeho. On s roztouženým srdcem vstoupil v svět; doufaje, že všechny sny, které mladost jeho růžovými zdobily věnci, zde v opravdivost nalezne změněné, byl by celý láskou obejmul svět. Než příliš brzo sklesla opona a on procitl ze snů mladistvých.

On chtěl utrhnouti kvítko v měsíčním vzešlé luhu, a rosa noční co slza chladná skropila vřelou mu ruku; on se sehnul k rozvité růži okouzlený vůní její, a spatřil, že z časného vykvěta hrobu; on za svítání obdivoval lilie sněhobílou zář, než již v noc viděl ji skláněti korunu stříbrobílou k vlhké zemi; on hledal lid, jaký žil ve snách jeho, a pouhé larvy s ousměchem hleděly v oko jeho cituplné; zkrátka on hledal ráj snů svých v světě tomto, on po něm rozestřel náruč, a pouhou láskyprázdnou sevřel zem na prsa horoucí. Uleknutý chtěl se vrátiti zpět v říši mladosti své, než nadarmo jen plakal za sny uprchlými, samotný teď seděl v pustině, hluboko pod ním příroda květoucí; nemilovaný a nic nemilující dlel na skalisku osamělém nad horami zardělými v právě zapadajícím slunci. Hlas zvonů večerních potkával se z krajů českých i z roviny slezské na temenu hory a jen živěji vzdy mu na mysl uváděl uprchlé dny; — vtom v duchu jeho vzplanula myšlenka na tebe, dívko milostná, než hor množství a patero řek dělilo ho od tebe. Nic nemilující, pravil jsem? — Oh on ještě miloval tebe, než pozdě — pozdě, ty již ztracená jsi byla pro něho; — ty jsi vzešla jemu co hvězda jitřní nad temné vlny myšlenek nynějších a první papršky padaly opět v jeho temnou mrtvou noc; zlaté sny mladosti jeho vrátily se zpět, než myšlenka, že jediná hvězda, které lze bylo osvítiti stezky pouti jeho svítem růžovým, není hvězdou jeho a že papršky její jen proto usmály se teď ve tmou jej obkličující, aby tak brzo zase zahasly a jen mocněji aby probudily touhu jeho po světle, řítily jej nazpět v noc myšlenek předešlých. Povstana patřil dolu v krajinu usmívající se ve zlatě večerním a lkání jeho znělo hlasně krajinou utichlou: „Ty jsi byla sluncem mým, než ach, ty jsi zašla již navždy, a žádný den nezardí se více nad životem mým; osamělý poutník opět kráčetí budu nocí neskonalou, jejíž pustá tichost obživne jen vlastním lkáním mojí; čírou tmou opět rozestíráti budu rámě má za nicotnými postavami a přeludy mých snů, až chápajícího se osamělého stromu mne v noc zavitá koruna jeho opět slzami ledovými probudí ze snů horoucích v opravdivost strastnou, až vlastní vřelé slzy moje v led ustydnou a sny moje pohynou ve věčném snůpustém spaní. A pak, až poslední dech můj se

mísiti bude s červánky na večerním nebi a poslední myšlenka má s lehkou mlhou rozloží se nad vlastní mou, pak spláchne dešť a setře vítr stopy kroků mých, jak bych nikdy nebyl šel po horách těchto; — ty, přírodo, hrob můj sama sebe klamající přístřeš travinou zelenější krajiny vůkolní a opět nade mnou usmívati se budeš, jak bych nikdy nebyl býval zde a jako by ústa má nikdy nebyla zvolala horám těmto „Dobrou noc!“ Umlkl, ticho kolem, jen ohlas od hor po stranách jeho strmících opětoval danou dobrou noc, — dobrou noc. — Slunce zašlo za temné hory; jako mrak černý vystupovaly vrcholky jejich na obzoru země české a za horami protějšími vycházela slunce světů jiných; v rozsedlinách mezi horami již byla černá noc, na rovinách se ještě šerilo; města co bílá znamínka vyhlížela z šerých stínů; nad nimi se kroužil lehký kouř a sníživ se plížil se po tváři tichých jezer, v nichž se zhlížely vycházející hvězdy; sem tam je barvila zář malých plamínek hořících po hrázcích temných. Večír byl jasný a čistý, jak jen na horách bývá, měsíc byl blízký ouplňku a záře jeho stříbřila osněžená čela zmodralých hor, jenž z temné noci strměly co zesinalé hlavy mrtvých králů, korunované stříbrnými vínky. — Dlouho tak stál jinoch zapomenutý hledě v krajinu tichou; všechny hvězdy již slavily krásnou noc, on ještě dlel na osamělém skalísku; — bylo chladno, studený vítr skučel mezi horami a zdola hučely lesy a řeky pospíchající z pustých hor do krajin ourodných; měsíc stál vysoko na dráze své a jinoch ještě posud nepokročil z místa svého. — Vtom bily hodiny půlnoc, kdežto dříve nic neslyšel, a zdálo se, že blízko něho, ale dutě a hrůzně nesl se temný zvuk zvonu jejich po temenu šírém a obrážel se o čela hor, až poslední ohlas temněji a temněji se vracel, pak bylo zase ticho. Rychle ohlédl se jinoch, a klamal papršlek měsíce zemdlelé zraky jeho, či byla opravdivost strašná, co spatřil? — Zdálo se, jako by se byl rozlehl vrcholek Sněžky a visel zrovna nad ním; stkvostný v gotickém způsobu stavěný, teď napolou již zřícený klášter a nákladný chrám jeho zdobil temeno její; vysoké schody vedly ke goticky vyklenutému vchodu, štíhlé sloupy, mistrovsky tesané, někde však již zpřerážené sochy stály okolo vysokých gotických klenutí, nimiž se loudil svit

měsíce, a papršky hvězd prolétovaly zřícenými okny, tam stříbrnice pozůstatky drobných sloupků a jiných ozdob gotických, tu zase obrážejíce se o obrazy rozličných svatých, jejichž postavy vypálené byly pestrými barvami v sem tam pozustalém skle goticky klenutých oken. Po obou stranách stály věže silné, polou však již rozřícené, jako stavení celé zdobily i ty štíhlé sloupky, hlavičky lidské, ba i zvířat rozličných, květiny a ovoce i celé postavy lidské, zvířat, stromů atd., však tak drobounce z kamene tesané, že povýšenějších nelze v světle měsíčním rozeznati; všechny postavy tyto zdály se v třepotajícím se papršku žíti a se pohybovati; uprostřed stavení chrámového mezi věžmi nejvyšší byly hodiny; na tabuli vypadající co zatmělé slunce zářily jako písmo hvězdné litery početní a jasně zlatá ručička svítila co měsíc ve čtvrti poslední bledou nocí, ukazující právě půlnoc. Vzchopiv se jinoch chtěl spěchati vzhůru ke zdi hřbitovní, taktéž v gotickém způsobu ozdobené sochami a znaky zde odpočívajících, a vejíti vchodem nízkým na hřbitov, odtud po vysokých schodech vstoupiti v otevřený chrám, v kterém na vysoký oltář jakési tajemné svítilo světlo; čím však více spěchal, tím více se opíral silný vítr v roucho jeho, právě jak se to zdává v nepokojném snu, takže jakkoli se namahal blíže přijíti, vzdy se mu zdálo, že v stejné dálece zůstává. — Tak se přiblížilo jitro, vítr pomalu utichl a právě stál při zdi hřbitova, kdy celý klášter planul v růžozhavé záři vycházejícího slunce. Dveře chrámové samy od sebe se zavřely; vstoupiv tedy jinoch v chodbu klášterní vešel vstříc spěchajícímu [mníchu, který jak by jej již dávno byl znal, taktó k němu mluví: „Právě vhod přicházíte, nebo dnešního dne procitnou zmrtvělí bratři kláštera našeho a lze vám poptávati se jích na všecko, co jste již tak dávno dychtli zvědět.“ A jako by se bylo rozbřesko v duchu jinochovém aneb jako by dávno byl slýchával o klášteřu tomto, bylo mu známo, co se nyní dítí má. I bylo to nasledující. Řeholní bratři kláštera tohoto měli uprostřed zdi svých rozlehlou síň, v níž kdo z mníchů tamních po jistých obřadech vstoupil, ztuhl a jako by zemřel, ale každoročně v jistý den se všemi tam vešlými obživil, po skonání pak dne toho opět ztuhl a tak trval za celý rok až do toho samého dne;

což se s ním tak díti mělo až do skonání světa. Kráčel za mnichem jej vedoucím a vstoupil v poukázanou mu předsíň. Kolem při zdi stálo několik mrtvých mníchů, ruce na prsou složené majících, mladých i starých; bledá tvář i v smrti jakousi hrůznou ještě jevila nespokojenost. I tázal se mnícha, zdaliž i tyto neobživnou, načež onen takto odpovídal: „Ne, tyto neobživnou! Neboť volno zavřeným v té síni, jednou v roce kdy obživnou, vystoupiti a pak se vrátiti, neb ne. Kteří se nevrátí v síň onou, nybrž v předsíni této zstanou, zemřou a neobživnou více, a po roce pak pochovááni bývají. Tak se i těmto zošklivilo živobytí i jednodenní v roce a ráději spáti chtějí sen nepřespaný; — až slunce uprostřed své státi bude dráhy, pochováni budou na hřbitově, který jste spatřil kolem chrámu. Nyní však vstupte v síň velkou.“ Dořekl a dvěře síně velké rozlétly se. Zacloněnými okny mdle padalo světlo ve vysokou i ozdobnou síň gotickou hrůzné velikosti. — Šerem tímto stálo nescíslné množství mníchů mrtvých sem tam shluklých, každý v postavě té, v jaké se ho smrt dotkla. S napřaženou jeden stál rukou, jako by něco vypravoval; podle něho druhý opřené na prvního maje oči mrtvé, jako by pilně poslouchal řeč umlklou; třetí se shýbal něco zvedaje; čtvrtý kleče s sepjatýma rukama zdál se modliti; a tak dále. I dal mních jinochovi nasledující ponaučení i výstrahu: „Mezi nescíslným množstvím tím musíte běhati a v běhu rozličné jim činiti otázky. Stanete-li státi, zemrou jakoby poznovu a neobživnou až ku pohřbu navzdy zemřelých svých bratří; — aniž se smíte přes tři hodiny zdržeti mezi nimi, nechcete-li mezi onými zmrtvělými sám živý po celý zustati rok.“ — I vběhl jinoch v síň a v běhu rozličné činil na ně otázky; i počali se pohybovati jako stínové, země se nedotýkajíce, jako pohnuti od běhu jeho zbouřeným povětřím,] a jakýmsi tajemným šepotem odpovídali na otázky jeho, takže se hrůzou chvělo srdce jeho. — [Nežli tři hodiny prošly, z otevřené vyběhl síně, s hrůzou proběhl předsíň a octl se pokraj skaliny nad hluboko pode ním ležící krajinou, světlu však odvyklé oči, jako raněné náramným bleskem slunce předpoledního, hojně prolévaly slzy, aniž mohl dobře rozeznati něčeho vůkol sebe; a bolest strašlivá svírala srdce jeho. — Schýlilo se po čase poledne,

uschly oči jeho, i znovu okřál. — Klášterní temně i dutě zněly zvony; — a smutné zpěvy pohřeb provázejících mníchů nesly se v ucho jeho. — Ohlédl se jinoch, i spatřil bránou klášterní sem se beroucí průvod navzdý zemřelých bratří. Náramný smutek i touha nevyslovitelná pojalý srdce jeho, kdy spatřil, an živí mníchové nesou ku pohřbu navzdý zemřelé bratry, obživlí však mníchové davem se hrnuli z klášterních bran zpovzdálí. Smutně obrátil zraky své na dolem ležící, rozkošně květoucí krajinu; — v dále jí broubily modrošeré hory jako vlny nočního moře a černé mračno sypalo hustý dešť na rozkvětlé mezi onými horami luhy. Zrovna nad ním svítilo slunce, krajina pod ním jak by se usmívala, osení líbezně i sladce zaváňelo posekané na loukách dolejších i na temenu hory; radostný hlahol a ples ptactva z pod ním ležících hájů i lesů mísil se v hluk rychle z hory v oudolí hluboké padajících vod i v smutné zpěvy mníchů. Zdálo se mu, jako by zdálky šeptaly šedé hory i hustý hučel dešť: „My jasná věkobytně zdvíháme čela, aniž kdy zajdem.“ — „My zrosíme květ uvadlý, aby nezhylnul, ale vykvétl znovu a vůni líbeznou vydával!“ — „My však spáti budeme sen nepřespaný!“ znělo, jako by se chechtali mníchové mrtví. Nesčíslné množství obživlých mníchů hrnulo se na vše strany hory; i spěchal jinoch zpět ku hřbitovu chtěje spatřiti pohřeb navzdý zemřelých; a jak stranou se uhybá, chtěje se vyhnouti valícímu se davu, i obživlé za ním přilétovaly stíny; odskočí na druhou stranu, opět se valí stínové za ním — za ním; ustoupí zpět, i sem jej stínové následují. I mluví jeden z nich: „Darmo se nám vyhýbáš, povětrí za tebou se táhnoucí nás za tebou nutí; zustaň státi a nejlhčí vítr zažene nás po tváři vrchu okolo tebe.“ Zustať jinoch státi a mníchové se hrnuli pokraj hory, stezkou chtějíce dolu; — mnohý vrhl se dolu se strmící nad krajinu skaliny, nevýslovnou touhou zapálené zraky jejich hleděly za tmavé hory, srážející však se vítr vzdy je opět shromažďoval na temenu hory. — Zacházelo slunce, — schýlil se večer pozdní, — silněji zaváňelo osení zdola a ticho svaté se rozprostíralo nad krajinou šírou. — Nelze vypsat žalost, jakou jevíly zraky mníchů patřících za zapadajícím sluncem a pak za světlem umírajícím; než nadarmo; — došel den

života stínů a nevolné tiskl vítr v předsíň strašnou. Mnozí na rozpacích, lomíce rukama stáli na práhu velké síně; chechtající se vrhli se někteří v síň rozlehlou; jiní pak smutně plačícce rozhostili se při zdech předsíně se složenýma na prsou rukama; pak] zavřela se síň i předsíň. — — —

Byla chladná noc; ouzkou mezi horami rozsedlinou ubíral se poutník mdlým krokem z hor. Naproti němu v celé své vysokosti stála Sněžka, na vrcholku jejím sněhokrytém stál teď jen osamělý kříž; ouplný měsíc zrovna přes něj přehlížel v rozsedlinu, takže se zdál křížem ve čtyry stejné kusy rozdělen býti. „Dobrou noc, dobrou noc!“ šeptal umdlělý poutník hlasem slabým. — Co ztracený papršlek lůny zdála se před ním vznášeti bledá postava ženská; mrtvé oko upřené bylo vzhůru ku kříži, tvář její křídobílá, pysky zesinalé budily hrůzu; a ztuhlá sněhobílá ruka neustále vzhůru prstem nataženým ukazující stkvěla se v papršlku měsíčním; zdalíž však ku kříži, neb na měsíc ukazovala, nebylo lze rozhodnouti. Vtom obešel poutník skalinu a Sněžka zmizela ze zraků jeho; — postava ta víc a více se měnila, až posleze šedý starc kráčel před ním; dlouhé šedé vlasy padaly okolo mrtvého obličejce a mísily se s bílou pod pás dosahující bradou. Ve vlasy jeho vpletený byl věnec z bílých a červených růží. Při nohou jeho se pěníla řeka padající z vysoké skály nad ním, v bílé pění rozevřený stál černý vchod a v tento ukazovala ruka starcova. Poutník pohlédl sám na sebe a strašně byl proměněn, i jemu padaly šedé vlasy okolo vysokého vraskovitého čela po dutých lících a mísily se s bílou pod pás dosahující bradou; smutně hleděl ve tmavý průchod; — za ním planulo zoře; — ještě jednou se chtěl ohlédnouti k různobarevným červánkům ozlacujícím stezku přešlou; než bouřlivý, hlučně a hrůzně lkající víchr mluvil k němu z končin těch slovy tajemnými a moc neznámá tiskla ho vpřed, touha nevyslovná táhla jej za sebou v neznámou zemi stezkou neznámou. — Poutník nasledoval starce v temný průchod. — — Krásné jitro vzešlo nad hlubokým dolem na východu hor krkonošských. Tmavé jedle a borovice stály po horách v oděvu rosném, z vysoké skály padala řeka ve vymletou hlubinu, zčeřená v bílé pění; kde však tišeji odplývala, byly vody

její čisté a jasné, hlubina její zelenala se co lučiny zjara. V hlubinách těchto dřímá poutník, hlučný spád vody uzpíval jej v nejtíší sen a vlny říčné táhly teď nad ním co zvučné lkání zvonů večerních tichou krajinou svůj řad, však již neuváděly co druhdy zvonů zvuk v ducha poutníkovy minulé dny.

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

Deník z roku 1835

Verze A

16. září 1835

V odpoledních hodinách chodil jsem po kopcích nad novoměstským hřbitovem. Krásná jest tamodtuď výhlídka na Prahu a obklíčující ji hory, obzvláště při východu neb západu slunce. V dále k půlnoci Milešov a Košťál. — *Snad odlehlost, snad vyvýšenost jejich na růžovém nebi jest, co budí touhu moji při spatření jich. Touhu do dálky, či touhu do výše.* — Později jsem četl na hřbitově ruský nápis na náhrobku Heleny Telepněvny. *Víme, že země necítí s námi, a předceť smutno pomysliti, že někdy cizá země obdrží prach náš.* — Na hrobě Rubeše a jeho manželky, rozené Vrbovy, jest génius, jehožto ruce a nohy výborné, tělo a hlava velmi špatně pracované jsou. Šel jsem okolo dvoru Parukářky do Prahy.

17. září 1835

Ve čtyry hodiny byl pohřeb p. Josefa Hiebra. Sabina šel se mnou za rakví. Náramně jsme byli pohoršeni myšlenkou, že tamější kněz zneuctiv — nesluší ani napsati jak — dříve své člověčenství hned nato šel se modliti nad rakví člověčenství snad zničeného. Nade hrobem jistého 18tiletého jinocha, jméno jsem zapomenul, — *a co jest po smrti člověka jméno jeho — pouhý zvuk, a ani ten ne — jest někdejší hlas ohněm slitého zvonu, zaletlé světlo vyhaslé hvězdy, nevyřknutá*

myšlenka umírajícího, kořist' zapomenutí — nic —; nade hrobem bezejmenného pro mne jinocha viděli jsme obraz; idea jeho velmi smutná výborně jest vyjádřena. Na osamělém zeleně porostlém hrobě malého hřbitova leží dívka bosa, prostovlasá, velmi chudobně oděná; objímajíc mohylu obličej svůj v trávu její skrývá. Přes zeď hřbitova celým obrazem jest viděti dalekou, tichou, osamělou pustou krajinu. Na obzoru jejím malá skalina z jedné, zelený nevysoký pahorek z druhé strany tvoří ouzkou bránu po západu slunce na růžovém nebi. Od zdi hřbitovních, na nichžto několik kamenných náhrobků jest opřeno, až k této bráně táhne se zelenými lučinami a pustými strništěmi kolem dvou osamělých hruškových stromů dlouhá pustá pěšina — daleko — daleko. Žádný po ní nekráčí, v celé krajině žádný — jako by v širém světě jediná dívčina či snad matka pozůstavši osamělou měla putovati cestou. V celém obraze není ani jediného bytu lidského, ani jediného zvířete, ani známka života. — — Lori byla s sebou u tohoto obrazu, pak jsme šli já, Lori a Sabina ku Praze. Já jsem žertoval, že si ji nevezmu atd. Sabina pravil: „Sie lächelt zu dem Schmerz — Scherz will ich sagen,“ a ona: „Sagen Sie nur Schmerz,“ odpověděla. Já jsem povídal, že vyřkne něco pěkného, jako slunce světlo a růže vůni vydává — totiž že o tom sama neví. [Uvečer jsme byli doma. Otec a matka šli na kafe; slečena lehla si na kanape; já na ni. Tříkráté jsme byli vytrženi; až přišla matka s otcem, pak bylo po všom. Brzo šel jsem potom domu.]

18. září 1835

Četl jsem Die letzten Tage von Pompeji od Bulwera; pak jsem napsal roli Jindřicha z Loupeže od Klicpery a odevzdal ji panu Štěpánkovi. Večer jsem byl u Komárků. Tam jsem poprvé viděl p. Herzoga; originální to člověk. Teď mně jeho básně docela jiné přicházejí, co znám osoblivost jeho. Pozdě uvečer jsem byl s Lori na turecké muzice. Kdy šli okolo, stáli jsme v domě; ona za mnou se schovávající kladla hlavu na rameno mé. S hrajícími polský marš jsem odkvapil.

19. září 1835

Hned časně ráno. [Onanie.] Abu Said al Hassan praví o knize Zprávy dvou cestujících o Chýně, že mušle k perlím přichází — zíváním. Ve 2 hodiny byla próba na balkonu. [Uvečer pozadu.]

20. září 1835

Šel jsem dolů do kostela, že však nebyla hned hotova, odešel jsem. Pak jsem stál před kostelem; a když vyšedši viděla, že nejdu za ními, šla s otcem i matkou ke mně. [Odpoledne jsem chtěl na zemi; ona nechtěla. Juž oblíkla šaty, bala však se ustavičně, že budu mrzutý. Potom se předce svlíkla a lehli jsme si u kamen; aby na nás žádný nepřišel, stáhl jsem klíč.] Večer po západu slunce byli jsme na kopci nad hřbitovem. Hejna vlašťovčí se chystaly k odchodu. Četl jsem Devereux od Bulwera.

21. září 1835

Byli jsme na rekvíích u dominikánů. Pak jsme chodili po mostě. [Doma jsem ji svlíkl ze šatů; vyzvedl jí sukně a dival se na ni popředu, po straně i pozadu. Libal stehna a tak dále. Potom jsme stáli u sebe. Seděla mi nahou prdelí na klíně.] Odpoledne jsem chodil se Sabinou, byli jsme u Týla, pak na hradbách, po západu slunce; nebe se skvělo v krásně růžové barvě. Uvečer jsem byl dole a hněval jsem se, že hned nevstala a nešla se mnou dozadu.

22. září 1835

Ráno byl u mne Tomíček černě oblečený, s pozváním, aby podle žádosti nejvyššího purkhrabí se dělaly básně na příchod jeho majestátnosti císaře Ferdinanda; a že pan Palacký řekl, aby mně, že on sám tak pravil, aby mně dvakrát řekl o to; a že jest mu velice líto, že se o něm smejšlí, jako by jednu stranu podporuje druhou potlačoval. Odpoledne próba v divadle na Loupež. Mluvil jsem se Šťastným. Tupý špatně hrál. „Der Erzherzog Franz hat ein Kind, und des is schun jez a Kásrl.“ — „Silbernagel měl v neděli svatbu, v pondělí se narodila mu dcera; er hatte wahrlich Hochzeit (hohe Zeit). — Die Su... sollte

mit dem Chor nach Teplitz gehn; es wär' ihr sehr gelegen; denn es ist auch ein Pascha mit drei Roßschweiften dort.“ Uvečer jsem byl dole; chtěl jsem, aby jen dělala, a ona chtěla dozadu; šel jsem dvakráte ven, ona za mnou. Potom jsme šli předce dozadu. Pak jsem šel domů. [Stáli jsme mezi domem; chtěl jsem, aby mi dala; ona, že to nemůže býti; už by to byla skoro udělala; potom povídala, abych přišel zítra, že pujde se mnou hned dozadu. Že mi všecko udělá.]

23. září 1835

Ráno. [Onanie.] Odpoledne jsme byli s Trojanem v Neureuttrovské zahradě a lezli jsme za holkami. Pak na svatém poli; vedle na str. 1 a 2 zmíněného obrazu jest náhrobek, na něm nápis, který ideu obrazu více vysvětluje. Po západu slunce byli jsme na kopci. Temnorudou oblohou valily se husté dýmy nad Prahou. Pak jsem byl dole.

24. září 1835

Odpoledne byla próba na divadle. Pohádali jsme se s Grábingrem. Pak jsem byl dole a u Komárků a opět dole; tam jsem ji strašil, aby se mnou prchla; nechtěla — představoval jsem jí všecko; plakala náramně a jen: „lieber Ignaz“; sotva mluvila. Byla volna ano říci, než já jsem se pak přiznal, že jsem žertoval. V noci po 10½ hodině dělal jsem báseň na císaře až do 1 hodiny.

25. září 1835

Ráno jsme se sešli s p. Palackým u Pospíšilů; tam jsme se něco neshodli, stranu básnictví; on o mně soudí, „že mám výbornou fantazii a že výborně maluji, ale práci mých hlavních že je chyba, že v nich nevysvítá jakási nutnost idej“. Já mu nerozumím, nebo mám za to, že právě v každé mojí básni idea jest co nejmožněji rozvedena. Vlastně bych ale soudil, že on jest básník německý a že hledá filozofii v básních jakožto nejnutnější věc; to upříkladu není v písních národních, a předce jest v nich poezie. P. Čelakovský udělal dlouhou báseň; jest tam sbor starců, mužů, jinochů a chlapců. Smál jsem se, že jest v jeho básni jako in ecclesia — poněvadž tam také platí „mulier

taceat“. — Odpoledne byla próba na divadle k Divotvornému klobouku. Po proběhnutí jsem byl na Petříně, uvečer šel jsem přes Hazenburg domů. [Pozadu.]

26. září 1835

Odpoledne próba na divadle, viděl jsem poprvé p. prof. Klicperu. Trvala ode 2 hodin až do 5½. Potom jsem chodil po mostě, až byl čas jít dolů. [Pozadu. Potom jsme dovedli na dvoře.]

27. září 1835

Ráno v 8 hodin próba na divadle. Šel jsem s p. Štěpánkem pro 2 lístky. Pak jeden lístek do lóže pro p. prof. Klicperu. Pak s Lori do kostela do Tejna. Odpoledne jsem se převlékl, šel jsem do divadla, potom pro Lori a vystoupil jsem jako pastýř v Loupeži. Po divadle byl venku p. Šabas s jeho mladou paní. [Uvečer jsem ji pical dvakrát po sobě. Podruhé na stolicích u okna.] Potom jsem hrál v karty s p. Šomkem a informátorem až přes 10 hodin.

28. září 1835

Ráno próba na Divotvorný klobouk. Pak jsem byl s Kaškou pro 2 lístky. Dostal jsem 2 pro sebe, 2 pro p. dr. Chmelenského a 1 lóži pro p. prof. Klicperu. V kostele jsem byl s Lori v Tejně a s Maierem jsme šli domů. Po jídle jsem se převlékl, šel jsem pro Lori a pak jsem vystoupil jako Křepelka v Divotvorném klobouku. [V polodne jsem, odevzdávaje lístky, našel p. dr. Chmelenského v jeho domácnosti. Paní kojila dítě. Nádra měla celá rozhalená.] Po divadle jsem běžel domů, převlékl jsem se, pak opět jsem běžel dolů, hledaje matku s Lori, opět domů. Z domova jsem šel teprv zas s Lori domů do Truhlářské ulice. [Tam jsem ji pical u okna na stolicích. Křičela, abych přestal. „Es tut weh. Jesuskotte.“ Když jsem se ptal proč, odpověděla: „Weil du tiefer gekommen bist als sonst.“ Potom šla na obtritt. A já jsem jí držel šaty.]

29. září 1835

Ráno jsem četl Devereux a noviny. Odpoledne byla próba od Uhlířky. Mluvili jsme tam o Teplicích atd. Pak jsem šel dolů. Tamodtuď do města, potkal jsem Strobacha a šel jsem s ním domů. Od něho jsem dostal báseň nazpět, kterou jsem dělal na císaře. „Typum non meretur“; Chotek bylo podepsáno. Pak jsem se smluvil u Komárků, že pp. Tomíčkoví, Trojanovi, Vlčkovi, Tomsovi atd. taktéž se stalo. Pak jsem šel dolů. Čím to asi jest, že člověk, který svět zná a s ním jest nespokojen, o člověku, kterého miluje a o kterém pochybuje, vzdy to nejhorší se domejšlí? — A spíše aspoň než o člověku, který jest mu lhostejný; a proč člověka, na kterého jest žárlivý, za špatného má? Tyto dny mám velmi divoké, strašlivé sny, i dnes se takového bojím.

30. září 1835

K polednímu přišla babička. Michal myslil, že jsem já panímámě něco řekl, že někde jest. Odpoledne jsem odevzdal Strobachovi knihy, totiž anglického Shakespeare, Maltena, Wahlverwandschaften a Květy. Pak jsem se podepsal Sabinovi na básně, které mi obětoval. Pak jsme šli k Invalidenhausu, tamodtuď přes Žižkov a ostatní kopce okolo Parukářky na sv. pole k obrazu. Na cestě ku Praze mi vypravoval o bláznivém, kterého tam v Blatné viděl, jemuž zimou prsty upadaly, tak necitlivý byl pro zevnitřní naň působení; zpíval ustavičně písně a každá měla potah na ten samý předmět, totiž na milou; potom mi povídal, že dal kníže Kinský pod Prachýnem svým poddaným slavnost; pro každou ves byl vystaven stán, kde se rozdávalo jídlo a pití; pak lezení po sloupích, mýdlem natřených, v kterémž dva kluci vyhráli; tři ženské zpívaly píseň před knížetem. Kníže byl vesel. Psal český list baronu Hildebrandovi; že p. kmotra očekával. — V Jezovitské ulici sešli jsme se s Sabinou a Trojanem, já jsem šel s Trojanem zpět. [Potom jsem byl dole. Když po večeri všickni mimo Rózy odešli, byli jsme u kamen. Já jí odkryl pozadu a koukal jsem se na ni, ona vystupovala podívat se, co dělá Róza. Ta má mordýjanskou prdel. Pical jsem jí pozadu. Mluvili jsme o tom, wie tief ich hinein gekommen bin. A ptal jsem se jí, bude-li křičeti,

ona povídala, že neví, bude-li to boleti. Že to má býti vždy tak jako dnes. Pak jsme spolu chodili po ulici, vyhrožoval pelikánem.]

1. října 1835

K deváté hodině byl jsem u Strobacha a šli jsme na Veni Sancte; tam jsem se v Tejně postavil proti té modrooké holce z Jirchář. Pak jsme chodili po rynku, potom jsem šel dolů, bylo 11½ a ona teprv měla udělané 300. — Loučil jsem se jda tamodtuď s p. Grünrem, který půjde do Vídně. Pak jsem potkal Mínu H. u dominikánů. Odpoledne byla próba ve 2 hodiny od Uhlířky; Procházka sufloval poprvé. Po próbě byl jsem dóle; byli tam Hiebrovic, tak jsem šel dozadu a Lori brzo nato přišla za mnou! Zlobil jsem ji, že již všecko vím; a že ji nemiluji; ona stavěla se, že pláče, aneb plakala; oči měla mokré, obzvláště když přišel otec, obrátivši se ku kostnu; ode mě poslána odešla. [Přišla podruhé, pak jsem ji u okna pical na stolicích. Prosila mě: Ich soll es nicht so tief machen, wie am Montag.] U Komárků se producuroval pan Božek na fortepianu; a já jsem poprvé mluvil s Lízi. Domů jsem šel s Štorchem a Hanlem; Štorch okazoval papír na mapy.

2. října 1835

Odpoledne próba ve dvě hodiny, po kteréž jsem chodil na náměstí; rozloučil jsem se s p. Obermayrem, který jde do Vídně; dole jsem seděl vzadu sám a učil jsem se své roli. [Přišlou jsem pical u okna na stolicích.]

3. října 1835

Ráno šel bratr na cestu; pak jsem se učil roli. Ve dvě hodiny jsem šel do próby, nebyla ale žádná, poněvadž se zítra skrze příští císařovo nebude hráti. Díval jsem se na brány a pak jsem šel dolů. V druhém pokoji pomahal jsem jí rantlovat. Anfeuchtoval jsem štráfky, počítal jsem a rovnal jsem škatulky; a od 3½ až do 5¼ udělali jsme 500 škatulek. [Vzadu jsem ji fikal. Nechtěla dlouho, ale když jsem se stavěl mrzutý, šla předce. Bála se, že chci hluboko.] Byli jsme u sv. Václava večer, šli jsme přes hradby se Sabinou domů, do Truhlářské ulice,

a po Poříčí jsme se dívali na ozdobování domů. Jedl jsem zajíce a pak jsem šel nahoru na Dobytčí trh.

4. října 1835

Ráno jsem šel do Truhlářské ulice, tamodtud na Dobytčí trh. Tu jsme viděli Jeho c. k. Vysost p. France Karla. Od františkánů z kostela, dolů, tam se najedla, pohoršili jsme se, že sloužila k stolu; pak jsme šli přes Libeň až na Táblický vrch. Tamodtud bylo viděti do hor krkonošských, Středhoří atd. Pohádali jsme se, že neuvidí ozdoby v Praze, hodil jsem kloboukem a díval jsem se do hor. Přišedše do Líbně viděli jsme císaře přijížděti, u brány zastavili a uvítajícím děkovali z vozu. Lidí se hrnuli davem z kopce od Líbně za nimi, padalo to a trátilo klobouky. Nad Libní stříleli. U Karolinova byla opět brána s důhou; žid také vystavěl bránu v středu předměstí. Na Poříčské bráně nedostačovalo času dozlatit sedmičku. — Na Kapucínském place 2 pyramidy, nad nimi orel, kolem praporce. Na náměstí opět veliká brána, u Bartha ozdoby z peří, pan Novák měl v oknách „Vítáme“ z květin. Ledebour znaky zemské atd. Od Ostruhové ulice jsme šli domů, dole dříve byl starý, s Lori jsme se pohádali, že kdy jsem byl mrzutý, ona ve verčtatě se smála. [Róza byla vzadu a ležela u kamen. Lori mi seděla na klině, musila se vzdy sehnouti, já jsem ho tam měl. Najednou Róza vstala, tato se lekla, chopila se sklenice s vodou a pila. Já jsem se vzdy dříve na ni pozadu díval.]

5. října 1835

Ráno mi vyřizoval Svoboda pozdravení od Veselského, že byl v Hlínsku; pak jsem dělal s Quadrátem, který mi explikací z filozofie navrátil, polsky. Pak jsem vypisoval z novin. Ode 2 hodin jsem dole vzadu anfeuchtoval štráfky, uvečer jsme šli na iluminací. Na Ungeltě nebylo lze rozsvítiti, takže ani desátý díl lamp nehořel; a mělo to býti nesmírné; na pyramidách na Poříčí hořelo 6 lamp; ty stály za práci! V Ostruhové ulici jsme viděli císaře a všechny ostatní vozy. Když jsme byli s Lori na Hradě, právě jel přes most; na gloriету stojícím za domem Lobkovickým, který celý byl lampami posetý, zapalili bengálský

oheň, taktěž na pyramidě na Barvírském ostrově. Z mostu bylo viděti k Valdstýnskému domu, celý palác ze samých světél. Radní věže byly nahoře osvicené všelikými barvami! Clam[ů], pak Mansfeldů dům byly slavně osviceny; u Pachtů nebyli ani zpolou hotovi, Wienrovi ani jedna lampa nehořela. Po horách byly ohně. Když jsme přišli na náměstí, právě přejížděl z Celetné ulice do Železné; rozsvítili bengálské ohně; všecka světla vyhlížela v tom tak mdlá a rudá; na lešení před rádnici ani čtvrtý díl lamp nehořel. Nad tím byly červené, žluté, zelené a jiné plameny. U Konské brány, ana celá byla lampami přikrytá, vyhazovali nad branou hvězdy. Na Konském trhu se na to dívající dočkali jsme se opět císaře a viděli jsme ho kolem sebe se všemi vozy do Vodičkové ulice přejížděti. Na divadle také všecko nehořelo. Na jediném Karolíně hořely všecky lampy. Na Příkopech byla slova v oknách, taktěž české rýmy v Jezuitské ulici a u kupce v Ostruhové ulici. U piáristů byla v oknách slova:

Iuventa * parenti
et matri * dilectae.

[Na Ovocném trhu koupil jsem švestky a šli jsme domu. Ona zandala okna, já šel na stranu, a když jsem se vrátil, položil jsem ji u kamen na stolice, dival se na ni, měla pěkně bílá stehna; potom jsem pical, třikrát po sobě, dvakrát to vyšlo, dvakrát ji, pravila, to lechtalo. Pak jsme stáli před domem, až přišli všickni domů.]

6. října 1835

V 9 hodin jsem šel pro Lori. Šli jsme k Invalidenhausu s Strobachem a Píškem. Viděli jsme tam jeťi císaře a cára s paními; při objíždění opět, z kopce viděla poprvé Lori střilet, tam jsme opět viděli císaře Ferdinanda. Mezi střelbou projížděl cár pluky; a zrovna proti nám zůstal státi; byl v uniformě svého regimentu husarů. Slyšel jsem, že má Štulc na něho dělati ódu. [Ó lidé! Tvorové okamžení; třtino na vodách atd. Tento Štulc ho nemohl dřívě dost se natupiti, a teď! On ho proklínal pro polský národ atd.] Domů jsme viděli jeťi císaře,

cára a paní, vojvodu Cumberlanda, ruské carovici, pruské a rakouské, Prinz Karla, arcivévodu Jana, syny Karlovy, Princ Franz Karla, velké kníže Michala, množství Rusů a hetmany kozáků. Dole jsem zůstal a anfeuchtoval jsem od 1½ až do 6½ a udělali jsme 800. Mezitím jsem také rantloval. [Když Madlenka byla pryč, líbal jsem ji u kamen a díval jsem se na ni až dovnitř, pak jsem ji fikal u kamen, podruhé když odešla, opět jsem pical, a vyšlo to, uvečer leželi jsme na sobě na kanapé, tam jsem ho měl v ní a seděla mi na klíně; pak jsem měl hlavu pod sukněmi, pak jsem ji pical vstoje vyzvednutou a vyšlo to. Zpomněl jsem jí na ponejprv a ona poví]

[— — —]

20. října 1835

Ráno kolegium. Od Strobacha jsem šel s explikací do Verwaltungskunde. Odpoledne [jsem byl dole, ležel jsem za kamny. Pepi byl v pokojí; když odešel, zkusil jsem několikráté ji fikat, až posléz na kanapí, jednu nohu měla na stoličce, druhou na nůši, jsem ji fikal. Pak jsem šel do divadla, dávali *Dona Diana oder Stolz und Liebe*.] Fräulein von Hagn dávala Diánu, Pusch Perina, Diez Cäsara.

21. října 1835

Ráno v Karolíně. Strobach se přestěhoval. Kudrna mě stříhal. Byl jsem poprvé u Poche; jej a Mastíka učiti česky. Ráno uváděl Köhler Čelákovského, byli jsme tam já, Jaroslávek, Franta, Hansgirk, Malý, Filípek, Sabina, Chmelenský, Havlík atd. Od knihaře jsem si vzal knihy, totiž Gesetzbücher — vázány. [Jeden díl přišel za desitník. Po Karolíně byl jsem s Kudrnou u Týla na próbě, pak dole. Kudrna mě chtěl dělati žárlivého; hovado! Byl hloupý. Dal jsem jí knakvurst.] Pak jsme byli v divadle. Já, Tupý, Týl, Kaška, Filípek atd. Dávali *Die Nachtwandlerin*.

22. října 1835

Ráno jsem psal v posteli až přes dvanáctou hodinu na Cikáních. Odpoledne měla být próba v divadle. [Koupil jsem dole pro Lori

náholster za půl zlatého. Pak jsem byl dole až do půl deváté a pomahal jsem jí rantlovat. Mezitím jsem ji několikráté fikal, dvakráté to vyšlo pozadu, několikráté jsem to zadržel; ač jsem ráno ztropil onanii. Hrál jsem si s její nohou, sundal punčochu, sedla na kanapé, zvedla nohy a já jsem se jí díval atd. Když jsem ji fikal, musila se přehnout přes stůl a stěžovala si, že jí to tuze bolí. Zdola jsem šel zrovna domů.]

23. října 1835

[Navečer jsem byl dole. Ptal jsem se, jestli kde byla, řekla, že ne; když jsem vcházel do domu, stál Bernad před domem; proto jsem se jí ptal, kdo jí všechno přinesl, řekla, že mutter. Odešel jsem k Týlovi. Když jsem se vrátil, přivítala mě opět; a vstala ke mně. To mi přicházelo podezřelé. Ptal jsem se jí, kdo jí přinesl štráfky, co byly]

[— — —]

3. listopadu 1835

Spal jsem až do 12 hodin. Dostal jsem absenz u dr. Mužíka. [Odpoledne jsem dole sešíval papír, pical jsem ji popředu i vkleče pozadu u kamen. Zdá se mi a říkal jsem, že jsem tam byl celý, pak jsme opět mluvili o tom, že někomu dovolila, přála si umřít; pravila: „O Gott! Wie unglücklich bin ich.“ Když jsem fikal, chtěla, abych šel ven, aby jí to nelochtalo, a vtom mi to vyšlo, a jí ne. Šel jsem potom srát, a když stará odešla, přišla za mnou, stála na dvoře, pak šla koukati, stojím-li před domem, bylo jí zima, neb měla ruce zavinuty v zástěře. Odpusť jí Bůh, jestli mne klame, já ji neopustím, jestli mne jen miluje, a to se zdá, vždyť bych si i kurvu vzal, kdybych věděl, že mne má ráda; či jest snad zvyklá snášet a chce jen, abych si ji vzal — Bůh mne posilň. — Večer pravila, že nechce do divadla, že jest jí smutno. Byl jsem u Týla. Filípek si stěžoval, že nedostal listek na Eulen]spiegla. Byl jsem v divadle; dávali *Der Schnee*. Preisinger dobře hraje. Škoda, že nemá zcela svůj hlas.

4. listopádu 1835

Vymlouval jsem se u p. dr. Mužíka a dovolil mi zůstatí doma. Četl jsem list od p. Kociána z Vídně. — [Dole jsem se stavěl nemocný a odešel jsem, a ušel jsem přitom, že jsem nemusil nic dáti klukovi vázaného. Zapomněl jsem tam šátek. Ona vyšla za mnou ven z pokoje, ačkoliv tam byla matka, a šla za mnou až k obtritu.] Doma jsem psal Cikány.

5. listopádu 1835

[Spravoval jsem kalhoty a untertriko.] Byla próba na Spáleníště v Burníně. Obdržel jsem od Týla roli Neklana v Čestmíru a Eduarda v Dvě za jednu. Dole byla Hiebertka, vyhýbal jsem se jí a byl jsem na dvoře. [Lori ustavičně plakala. Stavěl jsem se nemocným; vyběhla za mnou, ačkoliv byla v pokoji Hiebertka. Potom plakala, že jí nevěřím, otec jí nechtěl dovolit do divadla, a pravila, tak že jsme všickni proti ní. Šel Pepi. A já jsem jí pical dvakrát vleže u kamen, po večeri vkleče a pak vstoje, obojkrát jí to bolelo. Rantloval jsem s ní až do tři čtvrtě na deset. Dnes jsem myslil, že snad jest jako Nyna Janotovic.] Doma jsme se pohádali ještě skrze [cedulku na rathaus, předhodil jsem jim, že říkávali, že jsem je ošidil o peníze.]

6. listopádu 1835

Ráno jsem nebyl v Karolíně. P. p. K.

[— — —]

KOMENTÁŘ

I/ UVEDENÍ SVAZKU

V tomto svazku revidujeme vydání Máchových *Próz*, publikované roku 2008 jako 53. svazek České knižnice a opatřené komentáři Zdeňka Hrbaty, Martina Procházky a Michala Charypara (Hrbata–Procházka 2008a, b; Charypar 2008) a poznámkou editora Martina Stluky (Stluka 2008). Stlukovo vydání čerpá z textů Máchových próz a deníků, uveřejněných ve druhém a třetím svazku *Spisů Karla Hynka Máchy* v Knižně klasiků (1961, 1972), jež kriticky připravil Karel Janský a jeho spolupracovníci a pokračovatelé Rudolf Skřeček a Karel Dvořák. Z téže edice vycházíme i zde, avšak ve srovnání s výborem z roku 2008 přinášíme soubor všech Máchových próz a prozaických fragmentů a kompletní deníkové texty. Náš svazek proto zahrnuje i zlomky proponovaného cyklu *Kat*, satiry a varianty Máchových próz, stejně jako obě verze *Deníku z roku 1835*. Současně jsme do našeho svazku nezařadili ukázky z Máchovy korespondence a z jeho *Zápisníku*, jež mohou hraničit s výpisky z četby nebo s možnými adaptacemi cizích textů.

Vzhledem k poněkud nejasným okolnostem, za nichž byl po smrti Karla Janského redakčně dokončován druhý svazek *Spisů* v Knižně klasiků, a dlouhé době, která od jeho vydání uběhla, jsme se rozhodli ověřit všechny vydávané texty podle výchozích pramenů, abychom zajistili jejich znění v co nejpřesnější podobě. Jako podklad pro naše vydání jsme proto vypracovali nové diplomatické přepisy výchozích Máchových a máchovských pramenů, jež souběžně s tímto svazkem zpřístupňujeme digitálně na internetové stránce České knižnice.¹

1 Viz kniznice.cz/knihy → Karel Hynek Mácha: *Prózy a deníky*.

Z těchto přepisů jsme následně pořídili čtenářskou edici, publikovanou v tomto svazku. Pokud však jde o sám výběr výchozích pramenů, případně jejich kombinaci, respektujeme ve všem ediční řešení, k nimž se rozhodli vydavatelé v Knihovně klasiků, a ponecháváme stranou dobové spory o celkovou autentičnost Máchových textů, které v padesátých letech 20. století vyvolal Oldřich Králík a v nichž pokračovali jeho stoupenci a následovníci (stručnou souhrnnou zprávu o průběhu těchto sporů viz Charypar 2008; k tomu polemicky Kosák 2011). Odkazujeme v tom směru ke komentářům v Knihovně klasiků a sami se k některým sporům vyjadřujeme pouze v nezbytné míře v ediční poznámce.

S ohledem na různorodost edičních pramenů, zahrnujících vedle autentických rukopisů též opisy a redakčně upravované tisky za Máchova života i po jeho smrti, jsme se rozhodli podat knižní edici v poněkud syrovější, méně standardizované podobě, než na jakou je dnešní Máchův čtenář zvyklý, a nesjednocovat kolísání ani nedomodernizovat tam, kde by úprava zasáhla do zvukové realizace textu. Chceme čtenáře 21. století upozornit právě na nejednotnost jazyka pramenné základny, jež zahrnuje nutně i neautorské prvky (v opisech a tiscích), přestože u žádného z publikovaných textů nepochybujeme o tom, že jeho původcem byl Karel Hynek Mácha. Věříme, že toto ediční řešení přispěje k lepšímu pochopení máchovské textologické problematiky, a domníváme se také, že může být atraktivní pro zvědavé a kritické čtenáře. V případech, kde jsme přikročili k mísení pramenů při sestavování fragmentárních textů (v závislosti na vydání v Knihovně klasiků – blíže viz v ediční poznámce), upozorňujeme na rozhraní mezi prameny pomocí hranatých závorek.

Mimo edici jsme též zásadně inovovali komentářovou část svazku. Ta nyní zahrnuje dva doslovy, pro něž jsme se z nepřeborně bohaté máchovské problematiky pokusili vybrat témata, jež se v dané situaci jeví jako nejpotřebnější. První z doslovů proto souvisle pojednává o dobovém (západo)evropském kontextu Máchových próz a včleňuje je do souvislosti klíčových děl světového romantismu. Druhý doslov, předcházející ediční poznámku, pak zdůvodňuje nové rozčlenění obsahu svazku do několika oddílů. Čtenáři je rovněž k dispozici revidovaný obsáhlý pasus vysvětlivek a také slovníček nezvyklých či archaických výrazů.

II/ MÁCHA ČESKÝ A EVROPSKÝ

Karel Hynek Mácha byl nejen nejvýznamnějším českým, ale z dnešního pohledu estetickou i reflexivní úrovní své tvorby také výrazně evropským

EDIČNÍ POZNÁMKA

Soubor prozaických a deníkových textů Karla Hynka Máchy vydáváme jako revizi staršího svazku *Máchových Próz*, vydaného roku 2008 v České knižnici a edičně připraveného Martinem Stlukou (ČK). Obměňujeme částečně textové složení ČK: zahrnujeme do svazku všechny Máchovy prózy a deníky, vypouštíme úryvky z korespondence i výběr záznamů ze *Zápisníku* a v rámci této zprávy publikujeme variantní znění próz (ve srovnání s původním svazkem ČK sem přesouváme text *Poutníka*, dále zde tiskneme *Sen* a časopisecké verze *Dosloví ke Křivokladu* a *Večera na Bezdězu*) a také plány ze Sabinova *Úvodu povahopisného*, vydaného jako předmluva k neúplnému prvnímu svazku *Máchových Spisů* (*Úvod*, resp. Sabina 1845). Nové je také vnitřní uspořádání našeho svazku, v němž Máchovy texty řadíme do oddílů, rozvržených převážně podle jím proponovaných nebo naznačených cyklů a sérií (více o tom viz v předcházejícím komentáři a níže v této zprávě).

Při koncepci a úpravě svazku přihlížíme také k aktuálnímu úzu ČK včetně *Máchových Básní* (1997, 2002), připravených Miroslavem Červenkou a Martou Soukopovou a v nejnovější reedici překontrolovaných Markétou Seluckou (Mácha 2015). Zejména však podle možnosti ověřujeme spolehlivost edicí, z nichž vycházela ČK, tzn. druhého a třetího svazku *Spisů Karla Hynka Máchy* v Knižnovně klasiků (KK2, KK3). Zvláště druhý svazek, nazvaný *Próza* a vydaný roku 1961, se potýkal s obtížemi. Byl dokončen po smrti hlavního editora *Máchových spisů* Karla Janského († 18. 2. 1959) výkonnými redaktory Rudolfem Skřečkem a Karlem Dvořákem za součinnosti dalších členů redakční rady *Máchových spisů* Felixe Vodičky a Rudolfa Havla; hlavním

redaktorem byl Jan Mukařovský. Vydavatelé KK2 „odstranili pozůstatky původního uspořádání Máchových próz, které bylo ještě v připraveném rukopise značně závislé na koncepci Janského edice z roku 1949“, a navrhli odlišnou koncepci svazku. Zejména u *Cikánů* a *Viasila Viasiloviče*, v menší míře ale též u některých dalších textů došli „k jinému poznání a k jinému stanovisku, které vedlo k řešením odchylným od původního zpracování“ (KK2: 275). Situací, jež zahrnuje možné zmnožení vydavatelských perspektiv, pro nás vznikla potřeba ověřit správnost textů v KK podle výchozích pramenů. Na té nic nemění ani skutečnost, že poslední svazek těchto *Spisů* (KK3), vydaný roku 1972 a obsahující též Máchovy deníky, pokládáme z hlediska ediční přípravy za precizní — i zde jsme provedli kontrolní čtení a diplomatický přepis příslušných Máchových autografů.

Mimořádný význam Máchova díla si ve 20. století vyžádal zvýšený badatelský zájem. Vyvrcholením vydavatelských snah se stala jednak souborná edice Máchových *Spisů* v KK a jednak textologická debata, jež se kolem nich rozvinula. Oldřich Králík v průběhu padesátých a šedesátých let postupně označil většinu Máchových textů, netištěných za jeho života, za podvrhy, jež následně atribuoval zpravidla Karlu Sabinovi. Jednoznačné důkazy pro tyto hypotézy však nepřinesl a svá stanoviska často měnil, což vedlo členy redakční komise KK k řadě písemných reakcí. Králíkovy hypotézy lze někdy vyvrátit, jindy v jejich důsledku vzniká edičně neřešitelná situace, žádná z nich se však později spolehlivě nepotvrdila. Zde se proto zpravidla přidržujeme základního edičního řešení v KK a všechny vydávané texty považujeme za Máchovy, čemuž ostatně nasvědčuje též obdobné autorské gesto, skladba motivů a stylistických prostředků i drobné formulační a jiné průniky mezi nimi (o Králíkových výhradách se stručně vyjadřujeme níže v komentářích k jednotlivým textům).

Vydavatelský úzus KK je však pro nás problematický z některých jiných důvodů, než jaké kritizoval Králík. Potřeba uspokojit zájem čtoucí veřejnosti vedla v několika případech k tomu, že Máchovy texty, jak je dnes známe, bylo třeba sestavit z více torzovitých pramenů, mnohdy s různou proveniencí (rukopisy, opisy, tisky za života i posmrtné). Vydavatelé KK v tom často navazovali na starší úzus, s nímž někdy polemizovali a někdy jej posílili. Např. fragment hry *Bratři* je takto edičně sestaven ze čtyř, resp. až ze sedmi disparátních pramenů (KK1: 452n). I v prózách je však v menší míře kombinace pramenů zřejmě nevyhnutelná (*Návrat*, *Pouť krkonošská*, *Svět smyslů*, *Valdice*), byť se tak někdy vytváří jen rozšířené znění fragmentu (mj. u *Valdic*). Odlišná rovina

téhož problému se projevuje v *Cikánech*, kde bývá opis, už tradičně pokládaný za výchozí pramen, na řadě míst opravován podle posmrtných prvotisků. Uvedené obtíže není v našich silách odstranit, tím spíše, že všechny takto generované texty přešly časem do obecně sdílené tradice a staly se závažnou součástí kulturního dědictví. K jejich vyřešení může napomoci jediné nové vědecké vydání, jestliže se k němu někdo v budoucnosti odhodlá. Hlubavější a kritičtější čtenář nicméně může nabýt představu o jednotlivých pramenech z jejich diplomatických prepisů, jež publikujeme souběžně s naším vydáním na internetové stránce České knihovny (viz výše).

Dnešním edičním zásadám dále nevyhovují některé pravopisné a lexikální úpravy, vnášené do pramenů podle pouze předpokládaného Máchova úzu a jdoucí někdy i proti směru vývoje jazyka. Editoři v KK2 (v znatelně vyšší míře než později v KK3) se na základě dobové metody pokoušeli dosáhnout autentického Máchova projevu i u textů, jež se nedochovaly v přesném autorském znění. Vycházeli z relativně hubeného korpusu autografů (R, Z — část z nich byla navíc tehdy zpochybňována Králíkem) a prvky ze zjištěných autorových jazykových či pravopisných zvyklostí pak vnášeli do ostatních částí jeho díla. Odmítáme představu, že by bylo možné s pomocí filologických metod určit přesnou podobu autorova úzu, tím spíše, že tento úzus nebývá jednotný, ale vykazuje různé nepravidelnosti, kolísání apod. a vyvíjí se. Sama metoda ediční modelace hypotetických rukopisů (předloh známých pramenů) je z principu spekulativní. Jestliže máme jev doložený v rukopisu, neznamena to ještě, že jej autor musel užít stejně i v jiném rukopisu, jež pouze předpokládáme. Rovněž se nepřihlíží k tomu, že Máchova mohla svá stanoviska měnit, dočasně se inspirovat územ současníků, improvizovat atp. Pravopisné úpravy v KK nadto nebývají ani v rámci konkrétních Máchových textů vždy důsledné. Za nešťastnou pokládáme zmíněnou tendenci k „máchizujícím“ úpravám, byť zvláště u mladších opisů či v koberovském vydání (K) je pravopis logicky ovlivněn pozdějším vývojem. Vydavatelé v KK tak v pramenech někdy pravidelně, jindy jen selektivně mění *bysme* na *bychme*, *čirou* na *čírrou*, *čtení* na *čtění*, *hřičky* na *hříčky*, *lilie/lilie* na *lílíe*, *ňadra* na *ňádra*, *na nejvýš* na *nanejvyšš*, *následovat* na *nasledovat*, *nebylo (rozeznati)* na *nelzelo*, *nich* na *ních*, *papršlek* na *papršlek*, *stan* na *stán*, *struny* na *strůny*, *údolí/udolí* na *oudolí*, *ústa* na *usta*, *útěcha* na *utěcha*, *vráskovatý* na *vraskovatý*, *vždy* na *vzdy*, genitivní předložku z podle zásady tří směrů na *s*, *zazněl* na *zavzněl*, *zříceniny* na *zřiceniny*. Varianta, kterou eliminují, je přitom v některých případech sporadicky doložena i v Máchově autografu (mj. *ústa* v R12). Podobnými, byť ne archaizujícími

úpravami prošel mj. také tvar *juž*, jež vydavatelé KK, nejčastěji v *Cikánech*, mění libovolně na *už* nebo *již*, třebaže tvar *juž* je ojediněle dochován v nikdy nezpochybňovaném autografu R55.

Uvedené zásahy editoři KK prováděli nejen při publikaci textů dochovaných v opisech (O, S) a v posmrtných tiscích, ale také při editaci tisků za Máchova života. V případě próz se jedná o čtyři texty vydané roku 1834, tj. o *Křivoklad s Doslovem* a oba *Obrazy ze života mého*, kde se editoři pokusili redukovat redakční zásahy provedené v Tylových *Květech českých*. Karel Sabina roku 1864 s pochvalou vzpomínal, že Tyl „téměř všechny současné novelisty české podněcoval, radou a i jinak podporoval, práce jejich piloval a o setrvání jich na dráze této se přičiňoval“ (Sabina 1864: 246, zvýrazněno zde). Redakční zasahování do textů autorů z generace, jež byla ze studií zvyklá číst i psát spíše německy než česky, bylo často nutností. Výjimkou nebyl roku 1834 zřejmě ani Mácha, veřejnosti do té doby známý jen ukázkami z poezie, zvláště několika písněmi v národním duchu a básní *Budoucí vlast*. Hmatatelně tuto skutečnost dokládá rukopis *Večera na Bezdězu*, zaslaný Máchou redaktorovi Květu Tylovi (už po předchozí tiskové zkušenosti s *Křivokladem*) s prosbou, aby text podle své chuti opravil. Už v tomto rukopisu (R20) je zaznamenána první vrstva redakčních stylistických úprav a v definitivní tištěné verzi se text proměnil ještě výrazněji. Také v případě dvojí známé verze *Doslovu ke Křivokladu* je nutná část textových odlišností připočítat na vrub redakce, i když autorův přímý podíl na úpravách tištěné verze je nejvýš pravděpodobný. Redakční zásahy je následně třeba předpokládat i u tisků, k nimž nemáme rukopisnou alternativu (*Křivoklad, Marinka*).

Mezi Máchův autograf určený pro redaktory časopisu a finální tiskovou podobu jeho textu však vstupoval ještě jeden filtr, totiž cenzura, standardně posuzující všechny práce před tiskem. Ač podrobnější spolehlivé údaje o cenzuře Máchových textů scházejí, v případě dvou tisků v *Květech českých*, známých též v rukopisné podobě (*Dosloví ke Křivokladu, Večer na Bezdězu*), editoři v KK2 vykládají textové rozdíly mezi oběma variantami nejspíše právě zásahy cenzury do tištěných verzí, resp. reakcemi redaktorů a autora na cenzurní nařízení. Následně — též s cílem odstranit i stylistické změny, které nejsou cenzurního původu — v edici preferují dochované rukopisné znění i za cenu toho, že tím v obou případech rozrušují tiskové celky, publikované takto zřejmě podle Máchova určení (*Dosloví* vyšlo v těsné návaznosti na *Křivoklad, Večer na Bezdězu* tvoří spolu s *Marinkou* celek pod hlavičkou *Obrazů ze života mého*). Časopisecké verze pak publikují pouze v komentářích;

činíme tak i zde, nicméně je třeba dodat, že těmto tiskovým verzím obou textů přisuzujeme vysokou ediční relevanci.

V Máchově době vykonával cenzuru v Praze J. N. V. Zimmermann (1788 až 1836), do jehož gesce spadala veškerá vydávaná krásná literatura. Podle nedávného zjištění Petra Píši (Palackého) byla všechna čísla *Květů českých*, v nichž se nalézají jednotlivá pokračování Máchových próz, podrobena cenzurním připomínkám a zásahům (Píša 2018: 40–42). Píša čerpá z tištěného cenzurního seznamu povolených tisků, periodicky vydávaného ve Vídni. Záznamy v tomto soupisu nicméně poukazují vždy k celému číslu časopisu, a není tedy možné konkrétně určit text, k němuž se v daném čísle vztahují, natožpak přesné místo zásahu. Jediným vodítkem pro specifikaci hypotetického zásahu je tak typ cenzurní formule. V daných případech bývá dvojí: buď jde o povolení k tisku s nařízením škrtnů (*omissis deletis admittitur*), nebo méně často s nařízením textových změn (*mutatis mutandis admittitur*). O konkrétní podobě možných cenzurních zásahů do čtyř Máchových próz ve *Květech českých* tak lze spekulovat pouze na základě těchto údajů a celkového cenzurního úzu v dané době (o něco konkretizovanější může být úvaha v případech, kde máme k ruce i autograf; podrobněji viz níže v komentářích k jednotlivým textům). V paralelně vydávaném seznamu zakázaných tisků (podle formule *non admittitur*) našel Píša také záznam týkající se *Cikánů*, resp. prvního svazku Máchových *Spisů* (ibid.: 48–49; viz níže).

Pokládáme vůbec za nerozhodnutou otázku, zda uvedené redakční a cenzurní zásahy (ty první byly u Máchových tištěných próz významnější) představují bariéru, kterou je nutné odstraňovat. V Máchově době i později byly natolik standardizované, že je lze považovat za přirozenou součást publikačního procesu, autory vždy chtě nechtě odsouhlasenou. Drtivá většina obrozenských textů se vydává podle tisků a případy upřednostnění rukopisu před oficiální tištěnou verzí jsou v obecné ediční praxi mimo Máchu vzácné, také ovšem vzhledem k malému počtu dochovaných autografů. Bývá to ostatně zpravidla právě tištěná podoba textu, která vstupuje do komunikace a ovlivňuje literární dění.

Tato zpráva si neklade za cíl nahradit ediční poznámky v KK; odborný čtenář si vezme nepochybně k ruce komentáře k oběma edicím. Na následujících stranách proto uvádíme pouze hlavní údaje, které doplňujeme o novější zjištění a hypotézy. Zestručňujeme i popisy autografů a dalších pramenů. Posmrtné tisky a opisy registrujeme zejména tehdy, jsou-li použity pro vydání.

(15^{ti}letému) sotva 15^{ti}letému na lůžku smrtelném vyjevil, že zlevého boku Václava krále pochází, a tudy že prut jest z kmene Přemyslovců, vladařů kralovství Českého; dávno již však znal jinoch *TEXT?*). Smutný (bloudil) jinoch (který) (dá)matky již dávno nemaje, (bez otce království)ted i otce zbavený (a strašné) zůstal osamělý; a strašné myšlenky křížili se duchem jeho; až posleze, prodaje statek od otce mu odevzdaný uzavřel jíti v zemi Českou aby pohleděl na kolébku otců svých

Po straně je připsán škrtnutý řádek s textem, vázícím se snad k rovněž škrtnutému „(bloudil)“ výše: „(první vyjeviti, sám bloudil po nocích a vyhýbal se stvoření)“.

O možném dalším vývoji *Kata* po publikaci *Křivokladu* a *Doslovu* lze říci jen málo. Několik záznamů v *Deníku na cestě do Itálie* svědčí zřejmě o tom, že Mácha o tomto cyklu přemýšlel ještě během této cesty, resp. během podzimu 1834, kdy svůj deník zapisoval. Jde o záznam situovaný ke 3. září „(Kat. měšťané. pro znamení zapálili)“, ke kterému v tomto smyslu poukazují vydavatelé (KK3: 477), bez významu však patrně není ani plastický popis fyziognomie císaře Zikmunda, jehož obraz shlédl Mácha ve Vídni 9. září a jenž ho mohl zajímat v souvislosti s *Karlovým tajemem*. Další stopy Máchovy hypotetické práce na *Katovi* nejsou známy. Nelze přesto vyloučit, že se k němu hodlal vrátit v pokračování svých *Spisů*, zahájených v dubnu 1836 *Májem*.

II/ OBRAZY ZE ŽIVOTA MÉHO

Základem oddílu je stejnojmenný cyklus, k němuž volně připojujeme zárodek souboru *Rozbroj světů* a samostatné prózy *Poutí krkonošská* a *Návrat*.

Obrazy ze života mého: 1. Večer na Bezdězu, 2. Marinka

Z cyklu *Obrazů ze života mého* Mácha dohotovil dva texty, jež publikoval pod svým plným jménem ve *Květech českých* roku 1834: jako část I. *Večer na Bezdězu* (č. 21, 22. 5., s. 167–169) a bezprostředně poté jako část II. *Marinku* (č. 23, 5. 6., s. 185–187; č. 24, 12. 6., s. 193–195; č. 25, 19. 6., s. 201–203). Povídku *Marinka* vydáváme podle časopiseckého tisku. Vstupní *Večer na Bezdězu* se mimoto dochoval ještě v druhém kompletním znění v autografu (R20), zaslaném asi v polovině května redaktorovi časopisu J. K. Tylovi s Máchovým připsáním, obsahujícím tyto pokyny: „Pane! ¶ Prosím Vás, opravte co chybeno a (po) vzdělejte podle chuti Vaší; mně to nemožno, jižť půlnoc. — (P) Rukopis

mi zachovejte, aneb dejte mi vytisknouti jeden arch, třeba na černém papíru.“ R20 obsahuje čtyři listy, text *Večera na Bezdězu* je zapsán na prvních šesti stranách kurentem ve dvou sloupcích. Jde o jediný dochovaný Máchův autograf, s nímž prokazatelně pracovala časopisecká redakce. Je v něm už zaznamenána první fáze úprav, další úpravy byly provedeny zřejmě během následujících několika dní před tiskem. Srovnání obou textů ukazuje výhradně úpravy stylu pro tištěné znění (jediná změna zasahující smysl textu, kde by bylo možné uvažovat i o autocenzuře, totiž náhrada potenciálně politicky ožehavého slova „králové“ slovem „knížata“, je vyznačena už v R20 v první redakční vrstvě úprav). Škrty, nařízené v daném čísle *Květů českých* cenzurou, se zjevně netýkají textu *Večera na Bezdězu* (Píša 2018: 41–42). Ve shodě s KK2 vydáváme *Večer na Bezdězu* podle R20. Text stylisticky odlišného časopiseckého tisku publikujeme na tomto místě diplomaticky:

Obrazy ze života mého.

I. Večer na Bezdězu.

Bude snad mnohému podivné, že obrazy ze života mého večerem počínám, jakoby v tak mladistvém již věku nade mnou se soumračilo? — I mně samému divno býti se vidí, že skoro všecko u mne večerem počíná, a sice tak, že jsem uvyknul počátek všeho večerem — a večer počátkem všeho považovati, a takto se mně i mladost má, první věk života mého, večerem býti zdá. Tak též, kdykoliv jsem srovnání života lidského s rozdíly celého dne čítal, soudil jsem, žeby neslušelo čas dětinství a první mladosti s *jitrem* srovnávati; jakožby i neměla léta jinoství *polednem* slouti, jakožby se i neslušelo věk mužný k *odpolední* a stáří k *večeru a noci* připodobňovati; vždy se mi podobalo, žeby se patřilo dětinství *večerem*, věk jinocha *noci* a tak po sobě nazývati.

Neb člověk dítětem vstoupí ve svět tento; — v růžových červánkách plane země v objetí večerním, jako krásný, tichý obraz; jen nejbližší krajina jest jasná, jen jí lze dohlédnouti; dálné hory před i za námi jen co šeré stíny se míhají po večerním nebi. Tak tichá se objevuje země s tvory svými v jasném oku, v nevinné duši dítěte; ono nespatri, než co mu nejbliže, nezná přeshlost, nehádá v budoucnost; vše mu tichý, krásný slibuje život, ono v nevinnosti své žije co v zápachu luhů večerních; věk jeho rychle pomine, rychleji než večer jarní.

Bliž a blíže pak večer přichází k noci; hvězda za hvězdou vystoupá na obzoru blankytného nebe, jako sen za snem, žádost po žádosti v duchu

jinocha. Zponenáhla ztratí tento ze zraků svých zem, na které žije, jak ji hustá zahalí, jak ji temná víc a více pokryje noc. On jen zhůru — zhůru touží ke snům svým, k nesčíslným hvězdám obrazotvornosti své. Výborně věk tento nazval jazyk náš jinostvím; mladík ve věku tomto jest cizincem, jest jinochem zemi naší, on v jiných bloudí říších, zhůru se vzpíná letem myšlének svých, stojí sám, nevidí nic, než přeludy vlastních obrazů svých.

Než čím výš a výše vystoupil, tím v chladnější vešel noci stín; posléz nechce býti sám, touží po dnu, sestoupá níž a níže, a vrací se k zemi zpět; — teď jest mužem, a jitra jeho vzejde; sny jeho zacházejí jako hvězdy noční v ranní záři, a on navrácenou sobě zemi v jitřním, v novém světle uvidí, miluje a žije v ní. Po té nastoupí poledne. Umdlý člověk hledá chladící stín hustého křoví, aby odpočinul po práci. Všecko mlčí, všude ticho, všecko tiskne vedro polední. Člověk polehne v stínu; v polední páře se míhá tichá země kolem něho, jako obraz jeho děckých let; ostatní tvorové v pozdálí jeho stojí, co polozapadlé, polouhaslé plamínky, až posléze v bezsnivém sny jeho pohynou spaní.

Tak považují rozdíl věku lidského; tak mně večer jasný vždy uzpomenou mladost mou, až někdy šedivý hlavu mou krýti bude vlas, až parného poledne slunce sníží šíji mou; a tak i teď při prvním obraze mladosti mojí večerní mně vstoupilo šero. — Nebyl však to večer zimný a chladný, s jakým se počínají obrazy ze života mého; jasný, příjemný večer, jakový nastoupí po bouři odpolední, nalezl mne v zříceninách hradu bezděského.

Nade mnou plynuly šedé obláčky co stáda beránek, za horami však černé, husté zapadaly mraky, temnější nad tmavé stíny horní, v které zapadající se stápek slunce. Od východu nový měsíc vycházel, a veliký hirsperský rybník se skvěl polou v sluneční záři, polou ve mdlém světle měsíce. Nad Hirsperkem hustý se dmul kouř, až pojednou rozevřev se, vyhlížel co obruba temná jasněkrásného obrazu; neb za rozpuklinou jeho stál zdrcený hrad Jestřábí, co loď morská, v pestrých barvách oblé duhy jako za barevným závojem. Teď za horami vycházelo slunce světům vzdáleným, — naše již zapadlo, a slavné noci tichá hrůznost lehla na prsa má ve zříceninách velkých.

Tišeji a slavněji bylo kolem, lesy temně hučely, z daleka bylo slyšeti hlasné houkání a štěkání psů; zrovna pod horou zněly zvonky vracujících se krav. Po hoře si zahrával chladný větříček a zanášel sem tam nažloutlé listí. Mnohý list letěl dolů po hoře; bylo mu zde samotno, smutno, pusto ve zříceninách těchto; on kvapil odsud z chladné výše, aby zemřel dole

mezi kvítím polním, blíže srdci lidskému; tak sestupují knížata v stáří šedém z trúnů zlatoskvoucích, aby sotva navrácení životu, zemřeli v náruči lásky mezi lidem svým.

I mně zde bylo samotno a truchlivo. Ještě jednou prošel jsem zříceniny slavné, ještě jednou pohledl jsem ve zbořenou kapli, a pak jsem kráčel k nejnvnitřnější bráně po hladkém, velkém kamení, asi přes sto kroků dlouhou cestou. Nade mnou se houpala veliká kulatá věž v čistém poblesku nového měsíce; okna zříceného kláštera v polosvětle míhala se pod ní; a vždy se mi zdálo, jakoby vyhlídaly šedé hlavy zemřelých mnichů ze zřícené kobky ve tichou noc. — Doleji stálo někdejší vězení mladého krále Václava, rozeznávající se od kláštera starou, černou stavbou, a nejbliže brány nalezala se menší věž. Teď jsem došel brány; husté křoví zamezuje východ, a s ní dolů houpal se štíhlý stromek, jakoby pozdravoval odcházejícího. Po levé ruce, vždy dolů po hoře stojí čtrnácte nově bílených kapliček, při kterýchž poutníci na křížové cestě svou pobožnost vykonávají. Vycházím ze brány, dole pode mnou míhala se světýlka po utichlé vsi. „Ha! co to?“ — přede mnou na několik kroků ve stínu stovčského buku, v prach ponížená před sv. obrazem, ležela hlavou o kapličku podepřena bílá ženská postava; podle ní stála nůše. Přistoupím blíže. V nůši, na prádle a jiných potřebách pocestné, ležela malá děcká rakev. Květinami a obrázky ozdobené bylo v ní malé děcko složeno, jakoby dřímalo; svatojanská muška třpytila se na sněhobílém čelíčku. Zdola zněl smutný hlas zvonku, upomínaje lid po klekání na modlitbu za zemřelé. Zhlednu zhůru; velká věž stála co přístrach noční nad námi, ostatní zříceniny byly co rozprostřený její plášť. Budím modlící se poutníci. Ona povstane; vysoká postava. „Kam tak pozdě na modlení?“ táži se.

„Tam nahoře nocleh náš,“ odpoví hlasem dutým, vezme nůši, a volným krokem zmizí v ouzké bráně; já kráčel dolů po hoře, a po krátkém čase octnul jsem se ve vsi. Zastavím před nízkou zdí. „Tuto jest hospoda,“ zdálo se mi, neb právě tak ohražena byla hospoda, z které jsem před večerem na horu vyšel; více jsem pro šero nemohl rozeznati. „Zde odpočinu v pevném snu po dnešní pouti!“ Vejdu otevřenými dvírkami a stojím u prostřed veského hřbitova, „kde pod mohylami tiší mrtví spí!“ Zaražený se vrátím zpět, a teprva po dlouhé chvíli nalezl jsem hospodu.

Před slunce východem stál jsem opět na hoře, hledaje postavu, s kterou jsem se byl na noc sešel. Nikde nic. Na západní straně nad malou zahrádkou černal se nový hrob, a vycházející slunce zlatilo malý křížek na nízkém

rovečku. Odcházel jsem dále do kraje k východu, vstříc vycházejícímu slunci. O poutnici noční neslyšel jsem nikdy více.

Některé myšlenky později zúročené ve *Večeru na Bezdězu* se už v průběhu roku 1833 objevují v Z (srov. KK2: 332–334). Verš „Kde pod mohylami...“ pochází od ruského básníka Antona Antonoviče Delviga (1798–1831), jehož báseň *Des Mädchens Lied* si Mácha opsal do Z na s. 15. Citovaný verš zde má znění „Wo unter Hügel'n die stillen Toten ruh'n;“. Znovu si jej Mácha připomněl v srpnu 1833 při návštěvě Bezdězu, už česky a v souvislosti se zřejmě autenticky prožitou příhodou, již pak popsal i ve *Večeru*: „Poslední zář protrhlým mrakem, kdy jsem šel dolu, u 3^í brány; kapličky, reflexe. Klekání u 2hé brány. Hledaje odpočinutí a spaní v hospodě zabloudil jsem na hřbitov: „Kde pod mohylami tíší mrtví spí““ (Z, s. 44). Na s. 26 Z se objevuje i myšlenka posunutého příměru fází lidského života k fázím dne, zrod člověka je tu však přirovnán k polední, ne k večeru (srov. KK3: 81).

V případě *Marinky* se dochoval ještě pracovní rukopisný náčrt scény z Kanálské zahrady, editorsky označovaný jako *Vale láska ošemetná!* (poslední dvě strany R26 za zápisem *Světa zaslého*, viz níže) a pocházející zřejmě z roku 1833. Vedle uvedeného motta obsahuje pouze text odpovídající dvěma odstavcům pozdější povídky (v R26 „Jaké hemžení lidstva rozličného“ až „stíny po dnešním parném dni“). I v *Marince* je nutné počítat se stylistickými úpravami redaktorů *Květu českých* a nelze vyloučit ani možnost cenzurního zásahu (v č. 23 *Květu českých* byly nařízeny úpravy a v č. 24 a 25 škrty, nic z toho se ovšem nemuselo týkat *Marinky*; srov. Píša 2018: 42). Také nesoulad v tematizovaném čase mezi prvním dějstvím, odehrávajícím se v jednom dni v máji, a začátkem druhého dějství, kladeným do srpna, nemusel vzniknout opomenutím autora, ale potenciálně i zásahem redakce (Rambousek 1981: 94n) nebo cenzury (možnost, že by tento nesoulad byl záměrný, spíše nepředpokládáme).

Při textaci *Marinky* Mácha využil některé ze svých nejlepších netištěných básní. Jsou to zejména tři čísla jeho sonetového cyklu (pro „Ouverturu“ sonet č. 3 *Vzešel máj! hlubokých mužů želů!*; pro „Finale“ č. 5 *Ještě jednou v mladosti mé kraje*, oboje v Z na s. 27 v únoru nebo březnu 1833; a č. 6 *Tichý jsem co harfa bezestrunná*, v Z na s. 56 asi v listopadu 1833; sonety 3 a 5 jsou známy též ze staršího autografu R13, srov. KK1: 417). „Finale“ otevírá desetiveršový odstavec, jehož prvních osm veršů mohlo podle Miroslava Červenky původně tvořit sonet zakončený šestiveršovým fragmentem *Však ten zásvit*

růžojasných lící (Mácha 2015: 333–334, 338). Básnický rámec *Marinky* kompozičně dotváří „Intermezzo“, pro něž Mácha užil báseň *Temná noc! Jasná noc!* známou z opisu (M), již zkrátil o jednu sloku, v opisu shodou okolností porušenou (KK1: 426).

Poutí krkonošská; Sen, Poutník

Nedlouhá črta *Poutí krkonošská* měla značně složitou genezi, kterou podrobně popisují vydavatelé KK2. Vychází z několika záznamů v Máchově *Zápisníku* (Z), jako souvislý text je známa ze dvou autografů (R5, R12); finální ediční řešení v KK (a následně i zde) je uskutečněno sloučením obou autografů. V prvotisku v K je *Poutí krkonošská* mylně přiřazena k *Obrazům ze života mého*.

Prvním známým zárodkem a současně už jádrem pozdější *Pouti krkonošské* je záznam s nadpisem *Sen*, uvedený kurentem v Z na s. 3–4 a za textem opatřený datací a jménem autora: „Psáno dne 14 Ledna. 833. Hyn. Mácha.“ Nejspíše v únoru nebo v březnu roku 1833 se v Z na s. 27 objevuje záznam nazvaný *Poutník*, později využitý v rozvedené podobě v předposledním odstavci *Pouti krkonošské*; text *Poutníka*, zapsaný latinkou, je v Z následně přeškrtnut. Ani jeden z těchto záznamů dosud neobsahuje krkonošskou lokalizaci. *Sen*, podaný v ich-formě, je stylizován jako zápis básníkůvých nočních vidin, vyvolaných děsivými úvahami při tvoření básně *Mnich* (v níž se mj. projevuje byronovská inspirace). O jednom takovém snu, způsobeném četbou Byronových a Mickiewiczových textů a dojmem ze zřícenin Bezdězu, Mácha napsal příteli Eduardu Hindlovi (úryvek dopisu, hypoteticky kladeného už do podzimu 1832, je znám pouze z tzv. dodatků k Sabinovu *Úvodu povahopisnému*): „Bůh Vás chraň takových snů; jedinký účinkuje snad na celé živobyť!“ (Janský 1959: 42; diplomaticky a s různočtením viz Příbil 2021: 233). Sabina k tomu poznamenává: „Podotknutý sen nalezá se ve sbírce této pod názvem ‚Poutí Krkonošská‘“ (Sabina 1845: XXXVIII). Snad tuto informaci čerpal z širšího textu Máchova dopisu, jež ve svém *Úvodu* necituje, nemůžeme však s jistotou tvrdit, že sen, o němž je zmínka v dopisu, a sen předznamenávající záznam v Z jsou totožné. Stylisticky pokročilý způsob zápisu *Snu* v Z nicméně prozrazuje, že nejde o bezprostřední záznam, ale o text už literárně upravený a zpracovaný patrně na podkladě starších zápisků. Oba jmenované záznamy publikujeme na tomto místě diplomaticky podle Z:

Sen

Čtvrtá byla noc, co usnouti nemoha všelikými stranu básně „Mnícha“ se obíraje myšlenkami, jsem ležel na svém lůžku; přemahaje se a odvrátiti se chtěje od myšlenek strašných nebyl jsem v stavu usnouti. Byla blízko půlnoc, strašná jakási Idea, jakoby násilím, tiskla se před ducha mého, a obraz ji vyjádřující a v mém „Mníchu“ užívaný ustavičně tlel ve zraku duše mé. Slabostí přemožen usnul jsem, a strašný sen, tu samou Ideu mající, zdál se mi, ježž pro jeho podivnost zde vypisuji. Že jakási podivná moc básnická snem tímto vane, a že cenu básnickou do sebe má nelze zapřítí. Byl nasledující.

U prostřed roviny rozlehlé vysoký stál vrch, na jehožto vrcholku na příkré skalině stkvostný a nákladný stál klášter, v gothickém způsobu stavěný, k druhé straně malá se bělala kaplíčka ohrazená zdí hřbitovní. Bylo před poledním, slunce parné vysílalo papršky, když jsem na horu vystupoval, časem se ohlížeje na krásnou dolem ležící krajinu. Vystoupiv na horu a vstoupiv v klášter přijdu vstříc spěchajícímu mníchu, který v rychlosti, a jakoby mne byl dávno znal, takto ke mně mluví: „Právě vhod přicházíte, nebo dnešního dne procitnou zmrtvěli bratři kláštera našeho, a lze vám se jich popatati na vše, co jste tak dávno dychtil zvědětí.“ A jakoby se rozbřeslo v duchu mém, aneb jako bych dávno byl slýchával o klášteru tomto, bylo mi známo, co se nyní dítí má. I bylo to nasledující. Řeholní bratři kláštera tohoto měli u prostřed zdí svých rozlehlou síň, v níž kdo z mníchů tamních po jistých obřadech vstoupil, ztuhl i jakoby zemřel, ale každoročně jednou v jistý den obživil, po skonání pak dne toho opět ztuhl, a tak trval celý rok až do toho samého dne; což se s ním tak d(á)ítí mělo až do skonání světa. Kráčím za mníchem mne vedoucím, a vstoupím v poukázanou mně předsíň. Kolem při zdí mrtvých několik stálo mníchů, ruce na prsou složené majících, mladých i starých; bledá tvář i v smrti jakousi hrůznou (nespokojenost) jevila nespokojenost. I táži se mnícha, zdaliž i tyto neobživnou? — načež on mi následovně odpovídal: „Ne, t(ý)ito neobživnou! Neboť volno zavřeným v té síni jednou v roce, kdy obživnou, vystoupiti, a pak se vrátiti neb ne. Kterí se nevrátí v síň onou, nybrž v předsíni této zstanou, zemřou ale neobživnou více, a po roce pochovávání bývají. Tak se i těmto z ošklivilo živobýtí i jednodenní v celém roce a ráději spáti chtějí sen nepřespaný; až slunce u prostřed své státi bude dráhy, pochování budou na hřbitově oném, který jste spatřil okolo malé oné kaplíčky. Nyní však vstupte v síň velkou. Dořekl a dveře síně velké rozléti se. Zacloněnými okny mdlé v padalo světlo

ve vysokou i ozdobnou síň gothickou nesmírné velikosti. Nesčíslné množství mníchů mrtvých stálo tou síní, každý v postavě také, v jaké ho byla se smrt dotkla. Napřaženou jeden stál rukou, jakoby něco vypravoval, podle něho druhý opřené na něho maje oči mrtvé, jakoby pilně byl poslouchal řeč prvního. Třetí se shýbal ještě mrtvý k zemi, něco zvedaje, čtvrtý kleče s sepiatýma rukama zdál se modliti a. t. d. I dal mně mních mě vedoucí následující ponaučení i výstrahu: „Mezi nesčíslným množstvím t(ý)ím, musíte běhati i v běhu rozličné jim činiti otázky. Staneteli státi, zemrou jakoby poznovu, a neobživnou až ku pohřbu na vždy zemřelých svých bratří; aniž se smíte přes hodinu zdržeti mezi nimi, nechceteli sám živý mezi onými zmrtvělymi po celý zustati rok.“ — I vběhl jsem v síň tu a v běhu rozličné jsem činil jím otázky; i počali se pohýbovati jako stínové země se nedotýkající jako pohnut(í) od běhu mého zbouřeným povětřím, a jakýmsi tajemným šepotem odpovídali na otázky mé;* odpovědě však jejich z většího dílu jsem zapomenul; nezapomenuté však pro hrůznost jejich ani nechci uváděti, aniž více, budeli možn[é,] zpomenouti na ně. Nežli hodina prošla z otevřené vyběhl jsem síně, s hrůzou proběhl jsem předsň, a octl jsem se po kraj skaliny nad hluboko(u) pode mnou ležící krajinou, světlu však odvyklé oči jako raněné náramným bleskem poledního slunce, hojně prolývali slzy, aniž jsem mohl (js?) dobře rozeznati něčeho vůkol sebe, i bolest strašlivá svírala srdce mé. — Schýlilo se po čase poledne, uschli oči moje, i znovu okřál jsem. — Klášterní dutě zněli zvony; — a smutné zpěvy pohřeb provázejících mníchů nesl [sic] se v ucho mé. — Ohlédl jsem se, i spatřil jsem klášterní bránou sem se beroucí průvod na vždy zemřelých bratří. Náramný smutek i touha nevyslovitelná pojali srdce mé, kdy spatřil jsem, an živi mnichové nesli ku pohřbu na vždy zemřelé bratry, obživlí však mnichové davem se hrnuli z bran klášterních z povzdálí. Obrátil jsem zpět zraky mé, na dolem ležící, rozkošnou, květoucí krajinu; v dálce ji broubili modrošeré hory jako vlny nočního moře, a čern(ý)é mračno sypalo hustý dešť na rozkvětlé mezi horami luhy. Nade mnou jasné svítilo slunce, celá zem, jakoby se usmívala (a radostný) zavánělo osení líbezně i sladce z dol i na temenu hory, a radostný z dolu hlahol ptactva hájů, i lesů mšlil se v smutné zpěvy mníchů. Zdálo mi se, jakoby šeptali z dálky šedé hory i hustý dešť: „My jasná věkobytně zdvíháme čela, aniž kdy zajdem; — my zrosíme květ uvadlý, aby nezhylnul ale vykvětl z novu, i vůni líbeznou vydával!“ „(V) — My však spáti bude(te)me sen věčný;““ znělo, jakoby se chechtali mnichové mrtví. Nesčíslné obživlých mníchů množství na vše strany hory

se hrnulo; i krácel jsem k hřbitovu abych spatřil hroby na vždy zesnulých mníchů; a jak stranou se uhnu, chtěje se v rychlosti vyhnouti valícímu se davu, (za mnou se táhnoucí povětrí) i obživlé za mnou přilétovaly stíny; i odskočím na druhou stranu, i opět se valí stínové za mnou; uhnu se zpět, i (j)sem mě stínové následují: „I mluví jeden z nich: „Darmo se nám vyhýbáš, povětrí za tebou se táhnoucí, nás za tebou nutí; zůstaň státi a nelehčí vítr zažene nás po tváři vrchu (v)okolo tebe.“ Zustal jsem státi; hrnuli se mnichové po kraj hory, stezkou chtějí dolů; mnohý vrhl se dolů se strmicí nad krajinou skaliny; nevyslovnou touhou zapalené zraky jejich hleděli za tmavé hory, srážející však se ze všech strán vítr vždy je schromáždňoval na temenu hory. Zacházelo slunce, schýlil se večer pozdní; zavanělo osení z dol, a ticho svaté se rozestíralo nad krajinou širokou; došel den života stínů, a nevolné tiskl víchř v předsíně strašnou. Mnozí na rozpacích, lom(i)íce rukama stáli na práhu síně; chechtající se vrhli se někteří v síň rozléhlou; jin(i) pak lkající rozhostili se při zdích předsíně složenými na prsou rukama. Zavřela se síň i předsíň;* pláče krácel jsem s hory, neuleví bolest srdce mého; léč až usnu pod kořeny rozlehlého dubu.

Poutník

Byla chladná noc, hluboká tma kryla ouzku mezi skálami stezku, kterou časem o povalené lebky i kosti lidské klopýtaje, mdlým se ubíral poutník krokem. Daleká i dlouhá byla rozsedlina skalní; černá tma kolem, (a? bledé) vybledlé jen se mdle stkvěly lebky a ve vzdálí na nejvyšší proti rozsedlině skále, pokryté ve vrcholu sněhem věčným stál kříž (zářícím) zaslepujícím ozářeným světlem zbledlé Lúny. „Dobrou noc“ — „dobrou noc“ šeptal mdle; — (a) co ztracený paprsek Lúny zdála se před ním vzná(š)eti postava bledá stuhlou mu ku kříži okazuj(e)íc rukou; než hlučící i hrůzně lkající víchř (zdál se) jinými k němu mluvil slovy tajemnými. Za ním planulo zoře; časem se chtělo ohlédnouti k různobarevným červánkům ozlacujícím stezku přešlou; než (š)bouře násilně tiskla ho v před a(t) touha nevýslovná táhla ho za sebou v neznámou zemi stezkou neznámou.

Následně v srpnu 1833 během cesty do Krkonoš si Máchova v Z na s. 44 poznamenává myšlenku, později formulačně využitou v úvodní partii *Pouti krkonošské*: „Všecko co živého, (tiskne) spěchá odtud, nic zde nepřebejde, ani strom ani bylina již více, (léč)něž člověk jediný tiskne se vždy dále a dále v čistější a jasnější nebe blankyt, a nenalezá zde, léč tajemně šustící mech

a chladný, studený sníh“ (zde podle Z; srov. KK2: 314; KK3: 123). Záznam je dvakrát červeně přeškrtnut.

Přibližně o měsíc později vzniká první souvislý autograf *Pouti krkonošské* (R5), v levém horním rohu nad textem opatřený jménem autora s datací „Karel Hynek Mácha. / dne 26tého září. 1833“. Text je zapsán latinkou v jediném odstavci na první až třetí straně dvojlistu většího formátu (následuje báseň *Na hrobě sestřiným*). Neobsahuje dosud název ani veršovaný prolog. Ty se objevily teprve v dalším autografu (R12), který vydavatelé KK2 na základě některých jazykových rysů kladou do roku 1834. R12, sestávající ze čtyř listů, je psán zpočátku latinkou, která je počínaje slovy „larvy s ousměchem hleděly“ vystřídána kurentem. Veršovaný prolog v R12 vznikl přepracováním starší Máchovy básně *Pozdní večer; plamínek se mihá*, jež podle Miroslava Červenky už v této verzi, známé z opisu, „působí jako úvod k nějakému vyprávění“ (Mácha 2015: 336; k ještě širšímu využití svých starších rukopisných veršů v próze sáhl Mácha v *Marince*, viz výše). Ve třetím odstavci *Pouti krkonošské* jsou též převedeny do prózy některé partie Máchovy básně *V svět jsem vstoupil, doufaje, že dnové*, koncipované patrně roku 1833 a dochované torzovitě opět v opisu.

Oldřich Králík zpochybnil pravost R5 jako autorského pramene a označil jej za podvrh Karla Sabiny (Králík 1956). Králíkův názor na okolnosti vzniku *Pouti krkonošské* se nicméně turbulentně proměňoval (mj. Janský–Králík 1952; Králík 1995 [1954], 1955, 1957a, b). Pro vydavatele KK2 představují R5 (též na základě písmoznaleckého posudku, srov. Spunar 1956; Vodička – Janský – Spunar 1958) i R12 Máchovy autografy. R12 podle nich vznikl prepisem z R5, a podává tak definitivní autorské znění textu. Jako výchozí pramen je nicméně v jedné pasáži devalvován větší textovou vynechávkou. Potřebu doplnění této pasáže právě z R5 (text „mníchu, který, jakby jej již dávno byl znal“ až „složenýma na prsou rukama; pak“) podle jejich zjištění signalizoval Mácha v R12 odkazovými značkami. Je třeba poznamenat, že ediční řešení v KK2, sestávající text *Pouti krkonošské* z R12 a R5, je částečně analogické způsobu, jakým bývala tato próza vydávána už od svého prvního otisku v K, kde vyšla jako kombinace R12 a *Snu*; naopak R5 vydavatelé K zřejmě neznali. Ten byl nalezen až roku 1917 Janem Thonem (Thon 1917), zatímco R12 v novější době objevil teprve v roce 1941 Karel Janský (Křčma 1949; Janský 1949). R5 je od roku 1945 opět nezvěstný, existují pouze fotokopie na fólii pořízené Janským (nyní v majetku Knihovny Ústavu pro českou literaturu AV ČR, dostupné ve složce „Rukopisný materiál 1“ pod sign. Vf 73/1;

tamtéž je obsažena i kopie Spunarovy písmoznalecké expertizy Máchových rukopisů, mj. R5 a R12).

V pasáži doplněné z R5 bylo třeba opravit tři místa podle záznamu *Sru* v Z (viz soupis emendací na konci této zprávy). KK2 emenduje pouze dvě z nich a opomíjí podle našeho názoru nejdůležitější opravu, totiž prohození slov „někteří“ a „jiní“ v textu R5, jímž vzniká nelogická výstavba věty (Charypar 2011a, 2011b: 133; k tomu polemicky Zavadilová 2011). V R5 je celá věta opisována nepozorně, nacházíme v ní hned tři opravy: „Mnozí na rozpacích, lomíce rukama stáli na práhu velké síně; chechtajíce (vrhli) se vrhli se jiní v síň rozlehlou; někteří pak smutně plačíc(i)e rozhostili se při zd(í)ech předsíně složenými na prsou rukama; pak se zavřela síň i předsín.“ KK2 proti svému úzu neuvádí tento poměrně závažný textový rozdíl mezi Z a R5 ani v různočteních, mohlo tedy jít o přehlédnutí vydavatelů.

Rozbroj světů: Svět smyslný, Svět zašlý

Na zárodku prozaického souboru *Rozbroj světů* Mácha pracoval nejméně ve dvou fázích. *Svět zašlý* vznikl pravděpodobně v květnu 1834, krátce před publikací *Marinky*. Méně jistá je datace *Světa smyslného*, který byl koncipován dříve, určitě však po srpnu 1832, kdy Mácha podnikl svoji první cestu na Bezděz. Z autografu (R26) známe jen část *Svět zašlý*, která je zapsána převážně kurentem s mnoha autorskými opravami celkem na šesti stranách rukopisu. *Svět smyslný* se dochoval v opisech, kde se objevuje text obou částí. V S4 (dříve M9) je *Svět smyslný*, výslovně uvedený jako „zlomek“, zachycen pouze po slova „v Ideálů říši; — (ousměšně)“ (následující dvě strany v opisu chybí, po nich navazuje text *Návratu*). Mladší O15 má stejnou organizaci, po dvou částech *Rozbroje světů* následuje *Návrat* (a poté *Deník mnichův*). *Svět smyslný* je v O15 ve srovnání s S4 zachycen v širším znění, představujícím snad úplnou podobu textu, kterou mu Mácha stačil vtisknout. Shodujeme se však s vydavatelem KK2 v názoru, že spolehlivějším pramenem je starší S4, podle nějž také text *Světa smyslného* publikujeme, a podle O15 (opsaného nejspíše z S4) pouze doplňujeme chybějící závěr. *Svět zašlý* samozřejmě vydáváme podle autografu R26. Nad rámeček různočtení registrovaných v KK2 doplňujeme, že S4 ve *Světu zašlém* v replice Hynka („Nepřipouštím!“) přehazuje v porovnání s R26 adjektiva „dobrého“ a „pěkného“; tato chyba se bohužel objevila i v samotné edici (KK2: 102).

Ve všech uvedených pramenech je matoucím způsobem provedeno číslování částí, jež jsou vždy označeny římskou I a v obou opisech navíc zapsány

rozjímal, jak všem příchozím a hostům svým strašlivé přihody francouzské války před i za Rejnem bude hlásati (KK2: [...] před i za Rejnem, na i v Rejnu bude [...]). Naše ediční řešení se více blíží znění O6 jako výchozího pramene také v tom smyslu, že odmítáme pravopisná sjednocování ve směru k Máchovu předpokládanému úzu, která sice už vydavatelé KK v porovnání se starším edičním územ Karla Janského částečně odstraňují, ale stále jich uskutečňují poměrně velký počet (srov. KK2: 359–360). Tvar *delý* v osmé kapitole *Cikánů* podle O6 nicméně neopravujeme jako KK2 na neexistující *delí*, nýbrž ve shodě s ČK na *déle*, neboť se domníváme, že takový byl nejpravděpodobněji smysl slova v původní předloze. Polská motta k *Cikánům* píšeme ve shodě s KK2; spolu s touto edicí doplňujeme i vypadlý verš v mottu k sedmé kapitole. Shodně s KK2 také z textu O6 odstraňujeme dvě evidentní opisovačské poznámky Ferdinanda Schulze / Drahotína Vícemilovského, byť plně integrované do rukopisu (zde je vyznačujeme kurzivou): „Ano, jednou ránou, a co jsem uťal?“ — *to & usque huc.*“ v druhé kapitole (zde s. 150) a „hlasité plesání shluklé luzy (? D. V.) rozléhalo se městem“ v třinácté kapitole (zde s. 213).

V/ DENÍKY

V tomto závěrečném oddílu zveřejňujeme v úplnosti všechny známé Máchovy deníkové texty z let 1834 a 1835, odlišné nicméně co do druhu i způsobu vypracování.

Deník na cestě do Itálie

Deník na cestě do Itálie, Máchou takto pojmenovaný, je znám z autografu (R55) obsahujícího šestnáct stran textu zapsaného převážně kurentem. Poslední strana je z větší části prázdná, dalších šestnáct stran je nepopsaných. Deník zachycuje Máchovu cestu započatou 4. srpna 1834 a podniknutou společně s Antonínem Strobachem po ose Praha — Tábor — České Budějovice — Linec — Salcburk — Innsbruck — Cortina d'Ampezzo — Benátky — Terst — Lublaň — Štýrský Hradec; záznamy končí 11. září zápisy z programů divadel ve Vídni. Dochoval se Máchův cestovní pas z roku 1834 a lodní lístek pro něho a Strobacha na cestu z Benátek do Terstu. Mimo tuto plavbu byla cesta, nepochybně z finančních důvodů, vykonána převážně pěšky. Dochovaný autograf svědčí podle vydavatelů KK3 o tom, že nebyl Máchou tvořen bezprostředně během cesty, ale spíše až souhrnně po jejím skončení, tedy nejdříve v září 1834 (a sotva o mnoho později). Předcházely mu nepochybně

první torzální záznamy činěné už cestou, v některých pasážích mohl též autor využít dobových bedekrů nebo jiných podobných materiálů. Z heslovitého charakteru větší části textu je patrné, že tato jeho podoba neměla být konečná, ale že měl zřejmě sloužit jako podklad pro další textové zpracování, jež však autor nakonec buď neprovedl, nebo se nezachoval. Text R55 je zapsán v několika jazycích (čeština, němčina, latina, prvky italštiny, francouzštiny) s mnoha zkráceními, chybami a škrty. Smysl některých záznamů, resp. identita některých míst a osob dosud nebyly spolehlivě rozluštěny. Drobné úryvky z deníku uveřejnil Sabina v *Úvodu povahopisném* (Sabina 1845: L–LI). V novější době byl autograf R55 objeven roku 1895 Ludvíkem Kubou a v úplnosti poprvé publikován a komentován Janem Thonem (1910; errata viz Thon 1911). V samotném deníku je obsaženo několik záznamů zamýšlených patrně pro pozdější využití v cyklu *Kat* (viz výše). Některé italské zážitky se pak patrně promítly do textu *Cikánů* a též do třetího zpěvu *Máje* (srov. Grebeníčková 2010b: 182–198; zde se mj. zpochybňuje autentičnost italské inspirace v *Cikánech*). Historie o popravě Wilhelma Bienera, spjatá s městečkem Rattenberg, o němž se píše v záznamu z 15. srpna, mohla podle Růženy Grebeníčkové poskytnout inspiraci pro postavu Viléma (ibid.: 178n). — Edičně doplňovaný text přejímáme z KK3, po novém čtení originálu však zpřesňujeme jeho ohraničení v hranatých závorkách.

Deník z roku 1835 (verze A, B); doplňky k deníku

Máchův osobní deník z podzimu 1835 (v záhlaví uvedený název je editorský) je fragmentárně dochován v autografu ve dvou verzích, označovaných jako A (R56) a B (R57). Starší verze A zahrnuje ve skutečnosti tři úryvky textu, zapsaného převážně kurentem celkově na osmnácti stranách rukopisu bez uvedení paginace (vydavatelé KK3 na základě hypotetické rekonstrukce autografu číslují dochované strany R56 jako 1–14, 21–22 a 27–28), se záznamy datovanými mezi 16. zářím a 6. listopadem 1835. První strany mají patrně povahu revidovaného přepisu z dnes neznámé starší verze textu, později se však zápis stává komplikovanější a působí více dojmem bezprostřednosti. R56 tedy pravděpodobně vznikl v průběhu října a listopadu 1835. Mladší verze B, rovněž nepaginovaná, je čistopis provedený krasopisnou latinkou. Jakožto text celkově pokročilejší po stránce stylistické i grafické by měl být R57 editorsky významnějším pramenem, dochoval se však ve značně kratším znění (jako jeden dvojlíst se čtyřmi stranami textu), jež se obsahově kryje se začátkem verze A (tj. se záznamy ze 16. až 19. září a začátkem záznamu

z 20. září). Otiskujeme proto ve shodě s KK3 plný text obou verzí deníku (ČK má jen verzi A). — Byla zjištěna těsná blízkost mezi R57 a známým rukopisem *Máje* (RM, dříve R1): oba autografy se shodují nejen grafikou zápisu textu (latinka, shodná podložka o 24 řádcích, pečlivě dodržované okraje), ale také použitým papírem, obsahujícím i na řezech stran obdobně členěnou průsvitku JWHATMAN (podrobně včetně vyobrazení průsvitek viz Charypar 2018: 58–59). R57 proto pochází takřka určitě až z roku 1836, podobně jako RM snad z jara nebo z léta.

Úryvky z deníku jako první zveřejnil Sabina v *Úvodu povahopisném* (Sabina 1845: LII–LIV). Sabina cituje kráceně, avšak víceméně věrně, a to s největší pravděpodobností podle verze B, částečně i nad rámec její dnes známé podoby (záznam z 20. září, poněkud rozšiřující text, jež máme jako autograf k dispozici jen v R56, a záznam z 25. září). Mimo tyto úryvky se v opisech dochovalo několik dalších deníkových záznamů, jež byly z tištěné verze Sabina *Úvodu* vypuštěny; některé z nich se ve známých rukopisech deníku neobjevují, jsou však pravděpodobně rovněž autentické. Datačně tyto opisové záznamy spadají buď do mezidobí mezi dochované partie deníku (záznamy ze 7. a 24. října), nebo pocházejí z jeho předpokládaného pokračování (záznamy ze 6. a 11. listopadu). Publikujeme je samostatně jako doplňky k Máchovu deníku, a to podle KK3 (záznam z 20. září kolacionujeme s tištěným *Úvodem*; diplomatické přepisy dodatků ze 7. října až 11. listopadu viz Přibil 2021: 244–247).

Obě verze deníku obsahují mimo základní písma i pasáže zapsané šifrou, vytvořenou básníkem, jenž takto nejspíše chtěl některé záznamy utajit před nepovolanými čtenáři z okruhu rodiny či přátel. Máchovu šifru rozluštil Jakub Arbes, jak sám píše, v prosinci 1884 (Arbes 1886: 27; blíže Charypar 2022: 295–296). Inkriminované pasáže ve svém přepisu úryvku z deníku ve verzi A však podobně jako Sabina vypouští, aniž sděluje, co je fakticky jejich obsahem. Klíčem k šifře je záznam v Máchově *Zápisníku* na s. 25. Jedná se o abecedu sestavenou ze znaků blížících se řecké abecedě, v níž se nerozlišují velká a malá písmena. V deníku se zápis textu po řádcích provádí až na výjimky střídavě zleva doprava a zprava doleva. Šifrovaný text vyznačuje též diakritiku a interpunkci, avšak celkově méně důsledně, než je tomu v běžném písmu. Míra užití šifry v deníku se postupně zvyšuje a v posledních (zvláště listopadových) záznamech už zcela převažuje nad běžným písmem; na jednom místě dokonce šifra přechází v kurent uvnitř slova. Obsahem šifry jsou tak nejenom záznamy o Máchových eroticko-sexuálních prožitcích se snoubenkou

Eleonorou (Lori) Šomkovou (1817–1891), ale také jeho kritické nebo imper-
tinentní postřehy o členech rodiny a jeho kulturních vrstevnických či některé
osobní názory, jež zřejmě neměly být zpřístupněny dalším čtenářům, apod.

K publikování plného znění Máchova deníku došlo teprve roku 1976, kdy
se takto deník objevuje jako soukromý neprodejný bibelot, a současně i v edici
v zahraničí (Řím), později vychází též v Mnichově, koluje v samizdatu ve stro-
jopisných opisech atp.; souhrnně o těchto edicích informuje Pavel Vašák
(2007: 12–13).³ K obecnému rozšíření erotického textu deníku v oficiálním
domácím prostoru však zásadně přispěla teprve edice Miloše Pohorského
v knize *Intimní Karel Hynek Mácha* (Pohorský 1993: 73–89), po ní pak zmíněná
práce Pavla Vašáka a edice v ČK. Všechny tyto edice vykazují mj. v pře-
pisu šifrovaných pasáží jednotlivé nedostatky,⁴ vzniklé částečně přejímáním
chyb ze starších edic. Pro naše vydání jsme proto provedli kontrolní čtení
R56 a R57 včetně šifry. Vydavatelé edice v KK3, pro nás zdrojové, záznamy
zapsané šifrou a běžnými písmy graficky neodlišují a z šifrovaných vypouštějí
erotické pasáže. Editor ČK tyto pasáže doplňuje a přepisuje kurzivou. To však
nepovažujeme za vhodné řešení, neboť kurziva se takto nekryje s podílem
šifry v původním rukopisu a navíc se tím autorem skrývaný text editorsky
zvýrazňuje. Zde vyznačujeme hranice šifry hranatými závorkami [...] jakožto
edičně doplněný text, který bylo nutné přepsat do latinky; jinak tyto partie
neodlišujeme. Kurzivou tiskneme text, který je v autografech podtržen.

VI/ POZNÁMKA K PRAVOPISNÝM ÚPRAVÁM

Zatímco se v základním edičním pojetí jednotlivých textů držíme striktně
řešení zdůvodněného v KK, při pravopisné úpravě pro toto čtenářské vydání
vycházíme z vlastního čtení výchozích pramenů (jejich diplomatické přepisy
zveřejňujeme souběžně na webu České knižnice).⁵ Přihlížíme přitom k úzu pá-
teřních edic (KK2, KK3, ČK), veškeré úpravy však zde provádíme nově přímo
z pramenů, s ohledem na aktuální pravopisný úzus a se snahou o systémovost

3 K jeho výtčtu můžeme ještě připojit samizdatové vydání z jara 1986 ve strojopisné
„nezávislé kulturní revui“ *Jednou nohou* (Mácha 1986).

4 Mj. o limitech Vašákova vydání hovořil Marek Příbil v referátu „Poznámky
k Vašákově edici Máchova Deníku z roku 1835“, proneseném 16. 12. 2010
na textologickém kolokviu Ústavu pro českou literaturu AV ČR.

5 Viz kniznice.cz/knihy → Karel Hynek Mácha: *Prózy a deníky*.

Editor by rád poděkoval všem, kdo přispěli ke konečné podobě tohoto svazku. Vedle obou spolupracovníků jsou to v první řadě lektori Jiří Pelán a Marek Příbil, kteří pečlivě provedli vědeckou redakci, druhému z nich patří nadto dík za konzultace a poskytnutí fotokopii některých materiálů. O formální redakci celého svazku se zasloužila Petra Hesová, připomínkami k částem komentářů přispěli Robert Adam a Jiří Flaišman. Josef Černý, který o připravovanou knihu projevoval trvalý zájem, nezištně nabídl nejen své tištěné texty, ale i dosud nevydané práce o Máchových cestách. Kontrolu správnosti diplomatického přepisu *O6 Cikánů* v rámci své studentské praxe provedly Nikola Jansová a Pavlína Kašparová.

M. Ch.

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

VYSVĚTLIVKY

Ve vysvětlivkách revidujeme a doplňujeme náš poznámkový aparát ve vydání Máchových *Próz* v České knižnici z roku 2008 (ČK). Přijímáme zde nebo adaptujeme též některé vysvětlivky ze zdrojových edic v Knihovně klasiků (KK2, KK3) a z dalších máchovských kritických edic Karla Janského a Františka Krčmy. U vysvětlivek k *Deníku na cestě do Itálie* čerpáme též na několika místech z článků Josefa Černého. Významy jednotlivých českých slov a slovních spojení včetně tehdy používaných počestěných německých výrazů doporučujeme hledat nejdříve v následujícím slovníčku.

I/ KŘIVOKLAD

- 9 **Křivoklad** — Křivoklát; k podobě použité Máchou Josef Linda v článku „Křivoklát“, kde uvádí také názvy „Křivohnát“ a „Hrádek“, nabízí tuto etymologii: „Mnozí raději píší *Křivoklad*, co má tolik jako ‚křivou kladbu‘ nebo položení znamenat nebo ‚křivo klad‘ (na křivo kladl, položil) a přičítá se tamním křivě kladeným cestám, po kterých se zvláště za starodávna v tak velikých lesích po dvě hodiny musilo protáčet“ (*Vlastenský zvěstovatel* 1824, s. 28); proslulý český hrad (Mácha jej navštívil v květnu 1833 současně s hrady Jivnem, Týřovem a Krakovcem) jihovýchodně od Rakovníka, původně knížecí lovecký hrádek, později, zvláště díky dostavbě Přemysla Otakara II. ve třetí čtvrtině 13. století, reprezentační sídlo českých králů (ve svých verších o něm mj. podává

Norma — opera italského skladatele Vincenza Belliniho (1801–1835) z roku 1831, jedno z nejdůležitějších děl italského belcanta; děj se odehrává v římské Galii (Mácha si do *Deníku* opsal základní informace z plakátu)

vyzvolávání ženských — vyzvolávání pěvkyně po představení

im Hoftheater — (něm.) v divadle v Hofburgu (viz vysv. k 9. září)

Bekenntnisse — komedie *Vyznání* (1834) rakouského dramatika a básníka Eduarda von Bauernfelda (1802–1890)

Gelegenheit macht Diebe — komická opera *L'occasione fa il ladro ossia Il cambio della valigia* (Příležitost dělá zloděje aneb Výměna kufrů, 1812) italského skladatele Gioacchina Rossiniho (1792–1868), uvedená 12. září 1834 ve vídeňském dvorním Divadle u Korutanské brány (am Kärntnertor; viz výše a vysv. k 9. září)

Stiefeldon — viz vysv. k 9. září

Zum Vorteil der abgebrannten Neustadt — (něm.) Ve prospěch Nového Města zničeného požárem (benefiční představení)

Das Zauberbuch — viz vysv. k 9. září

XIX/ DENÍK Z ROKU 1835 — VERZE A

249 16. září 1835

Procházka nad městem zvyrazňuje, tak jako na dalších místech *Deníku* (21. a 23. září), hlavní motivy privilegovaného časoprostoru Máchova díla — výhledy z vyvýšeného místa při západu nebo východu slunce a s nimi spojené barevné dojmy. Rýsující se Milešov (hrad pod horou Milešovkou přestavěný na zámek) a zříceniny Košťálova v Českém středohoří u Lovosic kreslil Mácha na svých cestách. Oba vzdálené body se mu v bezprostředně následující reflexi stávají výzvou i symbolem oné touhy po dvou základních směrech pouti: „do dálky“ a „do výše“. Této existenciální rovině zápisu se blíží i následující nostalgicko-patriotický text na dívčině náhrobku s motivy země jako hrobu, domova i cizosti.

novoměstským hřbitovem — bývalý Novoměstský hřbitov, část dnešních Olšanských hřbitovů

Heleny Telepněvny — Jelena Sergejevna Tělepněva, vzdělaná mladá Ruska z knížecí rodiny, přijela s rodiči na léčení do Čech, zemřela jako devatenáctiletá roku 1828 v Praze (Václav Hanka jí věnoval báseň), náhrobek se nedochoval

na hrobě Rubeše — náhrobek se sochou Génia se zachoval (reprodukován v publikaci Zdeňka Wirtha *Pražské hřbitovy I.: Olšany*, Praha, F. Topič 1923)

dvoru Parukářky — v Máchově době už usedlost Parukářka sloužila jako továrna na kapsle (od roku 1826) firmy Sellier-Bellot, známá žižkovská Kapslovena

17. září 1835

Událost pohřbu bývá v elegickém romantismu spjata s nejvyšším „majestátem smrti“. Právě ten je tu však znevážen jakýmsi hanebným činem kněze, který Mácha jen náznakovitě, ale rozhořčeně připomíná.

Záznam konkrétního zážitku, kdy za rakví kráčeji dvě vůdčí osobnosti českého romantismu, Mácha a Sabina, svědčí o dění uvnitř máchovských textů. Zápis může přecházet ve zlomkovité nebo plynulejší psaní literárního textu, v náčrty tematiky nebo i ve stylizaci vznikající básně. Hned po úvodní události totiž následuje pasáž o „poezii náhrobků“ s charakteristickými znaky romantické ikonografie. Nad hrobem bezejmenného jinocha (obvyklý věk, ale také příznačné zařazení Máchových subjektů) je obraz, který pro romantiky (např. symbolická funkce portrétních obrazů v díle Gérarda de Nerval, 1808–1855) zvěčňuje ideu i vzpomínku. Vložená zvýrazněná kaskáda antitetických obrazů či oxymór nicotňuje jméno zemřelého člověka až po závěrečné: „kořist zapomenutí — nic“. Kromě genetické souvislosti s *Májem* (slavné řady metafor z třetího a čtvrtého zpěvu) připomíná stupňující se barokní kontrastnost spjatou s námětem „vanitas vanitatum“, ale stejně tak elegickou a frenetickou tematizaci nicoty v evropské romantické literatuře. Popis obrazu nad hrobem je samostatnou básnickou prózou. V souvislé elegické tónině (celkové ladění výjevu a atmosféry) propojující symbolizované motivy (hřbitov, hroby, lkající dívka, krajina, cesta) vyjadřuje absolutno smrti, smutku a osamělosti. I zde zaznívá osudová stupnice přívlastků a příslovcí z *Cikánů*: „dlouhá pustá pěšina — daleko — daleko“.

Pak záznam pokračuje v civilní rovině. Po pohřbu a elegicko-poetickém intermezzu informuje o veselejší atmosféře při návratu do Prahy. Smutek a vznešeno jsou vystřídány žerty a škádlením (ovšem s podtextem rozporuplného vztahu k Lori, který jako by se v průběhu *Deníku* vyostřoval Máchovými krutými žerty, mučivými otázkami, hněvivými výčitkami a žárlivým podezíráním mladé milenký); citový a tvůrčí deník střídají drobnosti a fenomény, které tvoří sféru každodennosti.

pohřeb p. Josefa Hiebra — dr. Josef Hieber, pražský měšťan, známý rodiny Šomkovy

nade hrobem bezejmenného pro mne jinocha viděli jsme obraz — obdobný popis tohoto obrazu se objevuje i v povídce Karla Sabiny *Jeden večer*

(1838 pod názvem *Večer na jeseni*, knižně 1845); Máchův hrob s obrazem, který ho fascinoval, znovu navštívil 23. září 1835

není ani jediného bytu lidského — „byt“ ve významu bytost

Lori — Eleonora Marie Šomková (1817–1891), dcera Josefa Šomka (Schomeka), vyučeného kniháře a vojenského invalidy, vyrábějícího krabičky pro žižkovskou kapslovnu a místní lékárníky (při této práci mu pomáhala Lori a někdy i Máchův, který se s ní seznámil začátkem roku 1834 při zkoušce Klicperovy aktovky *Kytka*, v níž měli oba vystupovat); z jejich poměru se 2. října 1836 narodil syn Karel Ludvík (zemřel v červenci 1837), svatba se měla konat v Praze 8. listopadu, Máchův však 5. listopadu zemřel v Litoměřicích; Lori žila s otcem až do jeho smrti, zařídila si nišařský krámk a v roce 1849 se provdala za policejního úředníka Františka Sieha, následovala ho do Lvova, kam byl z trestu přeložen; odtud se později vrátila jako bezdětná vdova do Prahy a ke konci života, kdy poskytla rozhovor se vzpomínkami na Máchův (zveřejněn 1886 v *Hlasu národa*), bydlela u své sestry na Královských Vinohradech

Sabina — Karel Sabina (1813–1877), všestranný český literát a novinář, Máchův přítel a obdivovatel, jeho *Úvod povahopisný* je první významnou analýzou Máchovy osobnosti

Sie lächelt zu dem Schmerz [...] — (něm.) slovní hříčka (v Sabinově překlenu-tí) využívající podobnosti slov *Schmerz* a *Scherz*: „Usmívá se bolesti — chtěl jsem říci žertu [...]. Jen klidně řekněte bolesti.“

18.–21. září 1835

V této době Máchův intenzivně četl v německých překladech velmi plodného a oblíbeného anglického spisovatele ze staré aristokratické rodiny Edwarda George Earle Bulwera-Lyttona (první baron Lytton z Knebworthu, 1803–1873): historický román *The Last Days of Pompeii* (1834, *Poslední dny Pompejí*, česky 1877), román *Devereux* (1829, srov. zápis z 20. září a komentář k *Cikánům*) a dále, soudě podle dopisu Eduardu Hindlovi z 8. června 1836, romány *Eugene Aram* (1832, česky 1885), *Der Verstoßene* (*The Disowned*, 1829 — Vyděděnec) a *Falkland* (1827). Z románu *Devereux* (I. kniha, 2. kapitola) je i citát-bonmot z následujícího dne. Ve verzi B *Deníku* má tuto širší podobu: „*Abu Said al Hassisan praví o knize Zprávy dvou cestujících o Chýně* [Číně], že čtoucí knihu tuto k užítku a vědomosti přichází jako mušle k perlím, totiž — zíváním.“

Tyto a hlavně následující zápisy dokumentují Máchův velký zájem o divadlo. Máchův divadelní představení pravidelně navštěvoval, stýkal se s divadelníky

a sám se jako ochotník i organizátor na divadelním životě podílel, zejména v divadle u Kajetánů — českém divadle v Kajetánském domě na Malé Straně, ochotnickém souboru v čele s J. K. Tylem (v letech 1834–1837). Podle záznamů v *Zápisníku* vystupoval Mácha v letech 1834–1835 v šestnácti velkých i malých rolích, většinou pod pseudonymy (Milihaj, Chám a Hynek). Z českých dramatiků si nejvíce vážil Václava Klimenta Klicpery (1792–1859).

18. září

pak jsem napsal roli Jindřicha z Loupeže — tj. „opsal“ si roli v Klicperově hře *Loupež* (1829, provozováno 1835 — viz Máchův záznam z 27. září), Mácha v ní hrál „Pastýře mladého“
panu Štěpánkovi — Jan Nepomuk Štěpánek (1783–1844), herec, dramatik, divadelní ředitel, režisér českých her ve Stavovském divadle
u Komárků — kavárna U Komárků v Ungeltě na Starém Městě, kde se scházeli čeští literáti a vlastenci
p. Hercoga — Jan Herzog (1802 – asi 1840), podepisoval se také podle svého rodiště jako Jilemnický, preromantický básník (sbírka *Básně*, 1822), prozaik a překladatel
turecké muzice — dechová hudba

19. září

próba na balkónu — zkouška ve Stavovském divadle

20. září

Šel jsem dolů do kostela — k Šomkům a pak do kostela

21. září

na rekviích — na rekviem, mši za zemřelé
u Týla — u Josefa Kajetána Týla (1808–1856), který se tehdy sám psal takto
jsem byl dole — u Šomků v Truhlářské ulici na Novém Městě

22. září 1835

Prostřednictvím Tomíčka si Palacký objednal u Máchy báseň *Na příchod krále* (napsána 24. září — viz příslušný záznam) při příležitosti příjezdu krále Ferdinanda do Prahy. Nejvyšší purkrabí hrabě Chotek ji však vrátil zpět s poznámkou, že není hodna otištění. Důvodem k jejímu odmítnutí byly politické narážky, básnické obrazy domácích poměrů („noc“ národa, „pustá“ Praha aj.),

zdůrazňování myšlenky opravdu „českého“ krále. Podle Sabiny (*Úvod povahopisný*, 1858) se Mácha vyjádřil, že „ji co část většího plodu básnického v epicko-romantickou báseň *Jan Lucemburský*, vetká“.

Tomíček — Jan Slavomír Tomíček (1806–1866), spisovatel, historik a novinář, proslul odmítavou kritikou *Máje* (*Česká včela*, 1836)

nejvyššího purkhrabí — Karel hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína (1783–1868), nejvyšší purkhrabí českého království (1826–1843), po něm v Praze pojmenovány Chotkovy sady

císaře Ferdinanda — rakouský císař Ferdinand I. (jako český a uherský král Ferdinand V., zvaný Dobrotivý, 1793–1875) nastoupil na trůn 2. března 1835 a v září téhož roku se chystal do Prahy v souvislosti s teplickou schůzkou panovníků (ruský car, pruský král aj.)

jako by [Palacký] jednu stranu podporuje druhou potlačoval — první stranu představoval okruh kolem *České včely* a Čelakovského, druhou *Květy české*, vedené Tylem, kam přispíval i Mácha (viz vysv. k *Řeči*)

Tupý — Karel Eugen Tupý (1813–1881), obvykle používal pseudonym Boleslav Jablonský, romantický básník, katolický kněz, ochotnický herec, redaktor

Der Erzherzog Franz hat ein Kind [...] — (něm.) Arcivévoda František má dítě a vono už je teďka malej císař (jedná se o arcivévodu Františka Karla a jeho tehdy pětiletého syna Františka Josefa, pozdějšího rakouského císaře, který vládl v letech 1848–1916)

Silbernagel — Gotthard Silbernagel (Silbernágl, *1812), právník, Máchův spoluzák, ochotnický herec, v českých představeních ve Stavovském divadle vystupoval pod jménem Stříbrný

er hatte wahrlich [...] — (něm.) měl doopravdy svatbu (nejvyšší čas); slovní hříčka (paronomázie) vycházející ze společného slovního základu německých výrazů *Hochzeit* a *höchste Zeit*

Die Su... — Jakub Arbes nesprávně četl „Die So...“ a podle toho usoudil, že se jedná o významnou německou zpěvačku Henriette Sontagovou (tento výklad tradují vydání Františka Krčmy i Karla Janského, domněnku však vyvracejí editoři KK3)

sollte mit dem Chor [...] — (něm.) musela jet se sborem do Teplíc; velice jí to přišlo vhod, neboť je tam taky jeden paša se třemi koňskými ohony (atribut pašovy hodnosti se tu objevuje v dvojsmyslné narážce)

23. září 1835

s **Trojanem** — jedná se buď o Františka Břetislava Trojana (1816–1889), literáta a básníka, Máchova spolužáka a přítele, kmotra jeho syna (na konci své významné úřední kariéry zastával funkci krajského hejtmána v Plzni), anebo o jeho jmenovce, nikoli příbuzného, Aloise Pravoslava Trojana (1815–1893), právníka a politika (později mj. předsedy mladočeské strany), též Máchova přítele, jenž byl synovcem litoměřického advokáta Filipa Josefa Durase (1793–1856), pozdějšího Máchova zaměstnavatele

v **Neureuttrovské zahradě** — vila se zahradou a s vinicí, byla na Olšanech (na dnešním Žižkově, západně od dolního vchodu na pražské Olšanské hřbitovy), patřila nakladateli a knihkupci Martinu Budislavu Neureutterovi (též Neurütter, Neureuter aj., 1794–1864)

na **svatém poli** — na Olšanském hřbitově
vedle na str. 1 a 2 [...] — tj. na stranách tohoto *Deníku*

24. září 1835

s **Grábíngrem** — Josef Vilém Grabinger (pseudonym Krapinský, 1805–1852), herec Stavovského divadla

lieber Ignaz — (něm.) milý Ignáci (tj. Hynku)

báseň na císaře — Máchova báseň *Na příchod krále* (viz vysv. k 22. září)

25. září 1835

Diskuse s Františkem Palackým o poezii („tam jsme se něco neshodli, stranu básnictví“) u Jana Hostivíta Pospíšila (1785–1868), významného knihkupce a nakladatele, který v Liliové ulici na Starém Městě vedl tiskárnu a sklad knih, je známou a mnohokrát komentovanou pasáží z *Deníku*. Podle editorů KK3 je možné, že zaznamenaný Palackého soud přímo inspiroval Josefa Krasoslava Chmelenského (1800–1839) ke kritice *Máje v Časopise Českého muzea* (1836), jehož byl Palacký redaktorem.

Pozadí sporu a hlavně Palackého stanovisko lze vnímat a interpretovat vzhledem k filozofickému a estetickému kontextu této doby. Tedy s přihlédnutím k estetickému systému Immanuela Kanta (1724–1804), ke kategorii obsahu v estetice Georga Wilhelma Friedricha Hegela (1770–1831) i k estetice německé romantiky, samozřejmě včetně odkazů k Palackého vlastním pokusům o filozofickou estetiku (*Přehled dějin krásovědy a její literatury*, časopisecky 1823, a nedopsaný spis *Krásověda čili O kráse a umění knihy patery*), v nichž je obrazotvornost podřizována idejím. Podstatu konfrontace vyjadřují na jedné

straně pojmy „fantazie“ („že mám výbornou fantazii“) a „malovat“ („že výborně maluji“), na druhé straně spojení „nutnost idey“. Palacký zde vystupuje jako zastánce substanciálních obsahů (idejí) umění, obecných významů, které jsou umělecké tematické příkládány. Mácha se nejprve hájí, že v jeho básních je přece idea rozvedena, ale vzápětí vlastně odmítá ztotožňovat filozofii s poezií, poezii s myšlením. V záznamu vyvstává rozpor mezi tlhnutím k normativnosti a účelnosti (i když Palacký ve skutečnosti přejímal některé romantické pojmy, např. „entuziasmus“ a „cit“, ovšem ve spojení s pravdou a mravní dokonalostí v umění) a spontánnějším pojetím tvorby, které není závislé na ideovém systému.

Pokračující zápis, podobně jako na dalších místech *Deníku*, obsahuje informace o české literární produkci (viz ironická poznámka k Čelakovského básni) a divadelním životě.

p. Palackým — František Palacký (1798–1876), zakladatel novodobé české historiografie, se zpočátku věnoval estetice a poezii, na svém životním díle o českých dějinách začal pracovat ve třicátých letech 19. století

P. Čelakovský udělal dlouhou báseň [...] — Čelakovský složil báseň *Ku příjezdu do Prahy dne 4. října 1835 Jejich cis. král. Milostí Ferdinanda I. a Marie Anny* (1835)

in ecclesia [...] mulier taceat — (lat.) žena ať mlčí v církvi (kosteje), rčení podle První epištoly sv. Pavla ke Korintským (1Kor 14,34); Máchova posměšná narážka na to, že v básni chybí sbor žen

Divotvornému klobouku — hra Václava Klimenta Klicpery (1792–1859) z roku 1820, v níž Mácha vystoupil jako „Křepelka, student“, také pod pseudonymem Hynek (pod tímto jménem ho jako herce pochválil ve svém referátu J. K. Chmelenský v časopise *Česká včela*)

Hazenburg — Nebozízek, místo na úbočí pražského Petřína, výletní restaurace

26. září 1835

p. prof. Klicperu — Václava Klimenta Klicperu (1792–1859), spisovatele a dramatika, který byl tehdy profesorem na gymnáziu v Hradci Králové

27. září 1835

vystoupil jsem jako pastýř v Loupeži — v Klicperově hře ve Stavovském divadle pod pseudonymem Hynek

p. Šabas — zřejmě šenkýř Jan Josef Schabas (* 1780), kmostr Máchova bratra Michala

pical — obscénní slovo pro pohlavní styk

28. září 1835

s **Kaškou** — Jan Kaška (1810–1869), vyučený krejčí, herec, začínal v divadle „u Kajetánů“ v Ostruhové (dnes Nerudově) ulici na Malé Straně

pro p. dr. **Chmelenského** — Josef Krasoslav Chmelenský (1800–1839), básník, kritik, libretista k operám Františka Škroupa (1801–1862), známý též odmítavou recenzí na Máchův *Máj*

s **Maierem** — zřejmě někdo z rodiny Ignáce Mayera, lakýrníka a kmotra bratří Máchových

Es tut weh. **Jesuskotte** — (něm.) To bolí. Jezuskote

Weil du tiefer gekommen bist als sonst — (něm.) Protože jsi ve mně hlouběji než jindy

obtritt — (z něm. *der Abtritt*) záchod

29., 30. září a 1. října 1835

Kromě jiného tyto dny přinášejí Máchovi oficiálně vyjádřenou nelibost s jeho básní; převažuje tu však obvyklý kulturní a divadelní „provoz“, sled setkání, vycházek, drobných příběhů i flirtování: „holka z Jirchář“. O Máchově egoismu či nevázané smyslnosti, až křiklavě protikladných jeho absolutním nárokům na Lori, ostatně svědčí i zápisy z předchozích dnů („Jezli jsme za holkami“, „ňádra měla celá rozhalená“). Vedle trýznění Lori spolu se sebetrýzněním kladou zápisy (z 29. září) také reflexivní otázky postihující rozpornost lidských vztahů a citů a podávají zprávu i o úzkostných nočních stavech: pro romantiky je sen mocným a obávaným prostředníkem komunikace člověka se sebou samým.

29. září

próba od Uhlířky — Klicperova hra *Uhlířka* (1821), v níž vystoupil Mácha ve Stavovském divadle 18. října 1835 v roli „Poručníka (tj. poručíka) Kamenského“

Mluvili jsme tam o Teplících — o teplickém sjezdu panovníků, rakouského císaře Františka I. Dobrotivého, ruského cara Mikuláše I. (1796–1855) a pruského krále Bedřicha Viléma III. (1770–1840)

typum non meretur — (lat.) nezaslouží si otištění, zamítavý cenzurní verdikt (srov. vysv. k 22. září)

Tomíčkovi — viz vysv. k 22. září

Trojanovi — viz vysv. k 23. září

Vlčkovi — Jan B. Josef Vlček (1805–1879), vlastenecký kněz, spisovatel, kritik, dramatik a překladatel, autor básně *Zjev života nad mohyloou Karla H. Máchy* (Květy 1836)

Tomsovi — František Bohumil Tomsa (1793–1857), redaktor, prozaik a překladatel, jeho báseň na císaře byla přesto otištěna ve slavnostním tisku *Hlasy vlastenců* (1835)

30. září

přišla babička — z matčiny strany, Anna Marie Kirchnerová, rozená Werlová
Michal — Michal Mácha (1812–1871), Máchův bratr, tehdy mlynářský chasník, spoluvydavatel bratrových spisů ve čtyřicátých letech 19. století
anglického Shakespeare — viz vysv. k *Řeči*

Maltena — část mnohosvazkového díla Heinricha Müllera Maltena (1795 až 1856) *Bibliothek der neuesten Weltkunde. Geschichtliche Übersicht denkwürdiger Ereignisse der Gegenwart und Vergangenheit bei aller Völker der Erde, in ihrem politischen, religiösen, wissenschaftlichen, literarischen und sittlichen Leben* (Knihovna nejnovějších znalostí o světě. Historický přehled významných událostí v přítomnosti a minulosti u všech národů Země, v jejich politickém, náboženském, vědeckém, literárním a morálním životě, 1834–1847); Mácha si vypisoval do *Zápisníku* ze svazku I (1.–3. a 7.–9. díl)

Wahlverwandschaften — Goethův román *Spríznění volbou* (1809)

Květy — Tylův literární časopis, v předchozím prvním ročníku s názvem *Květy české* (viz vysv. k *Řeči*)

Pak jsem se podepsal Sabinovi na básně, které mi obětoval — pravděpodobně jde o básně, které Sabína Máchovi dedikoval (cenzura vyžadovala podpis dedikované osoby, že s věnováním souhlasí); Sabinova první knížka *Básně* však vyšla teprve na přelomu let 1840 a 1841, tehdy už ovšem bez dedikace Máchovi; podle výkladu Alexandra Sticha se Mácha (poté, co mu to Sabína nabídl) připojil svým podpisem k subskripci (sbírce na financování publikace) Sabinových básní

k Invalidenhausu — k Invalidovně v Karlíně, tehdy vznikajícím za hradbami Prahy

na sv. pole k obrazu — na Olšanský hřbitov k již zmíněnému obrazu (viz zápis ze 17. září), kam šel tentokrát pravděpodobně ne se Sabinou, jak by se podle záznamu (zřejmě mezerovitého) mohlo zdát, ale se Strobachem, který mu také nejspíše vyprávěl o „bláznivém“ v Blatné a o slavnosti uspořádané knížetem Kinským „pod Prachýnem“ (tj. Prachyň, hrad a vesnice Prácheň u Horažďovic v jihozápadních Čechách, původní středisko tzv. Prácheňského kraje)

Hildebrandovi — Ferdinand Josef Jan svobodný pán Hildprandt z Ottenhausen na Blatné (1797-1845)

v Jezovitské ulici — v dnešní Karlově ulici na Starém Městě

wie tief ich hinein gekommen bin — (něm.) jak hluboko jsem v ní kdy byl
vyhrožoval pelikánem — smysl je sporný; mohlo jít o nástroj na trhání zubů,
ale také pařezů

1. října

Veni Sancte — slavnostní bohoslužba při zahájení školního roku (podle latinské sekvence *Veni Sancte Spiritus*, Duchu svatý, přijď)

teprv měla udělané 300 — tj. krabiček na náboje

Mínu H. — Mína Hieberová, příbuzná dr. Hiebera (srov. vysv. k 17. září)

Procházka sufloval — dělal nápovědu; Josef Procházka Devítský (1811-1856), katolický kněz, spisovatel a překladatel divadelních her, zemřel jako městský lékař v Jindřichově Hradci

Ich soll es nicht so tief machen, wie am Montag — (něm.) Nemám to dělat tak hluboko jako v pondělí

Božek — jeden ze synů českého mechanika, konstruktéra parovozu Josefa Božka (1782-1835), buď František (1811-1886), nebo Romuald (1814-1898), oba byli mechaniky a konstruktéry i dobrými hudebníky

s Štorchem — Karel Boleslav Štorch (1812-1868), Máchův mladší spolužák a přítel, básník, překladatel, autor filozofických a zeměpisných prací, novinář

Hanlem (v orig. Hahnlem) — zřejmě Karel Hanl, spolužák

2.-6. října 1835

Aniž by se z nich vytrácela každodennost subjektu, zápisy jsou ve znamení císařova příjezdu do Prahy a s ním spojených oslav. Na jednom místě *Deníku* se sice zdá, že Mácha by při procházkách dával přednost pohledu na vzdálené hory než výzdobě města, přesto však s Lori pravidelně sleduje ruch v ulicích, iluminace, bengálské ohně na ostrovech, vojenské přehlídky. Zachycuje až reportážním způsobem smyslové vjemy, dojmy a kuriozity — neobvyklé barvy a světla proměněné městské atmosféry, detaily (občas s ironickým podtónem) a ornamenty pestrého divadla, které ho zjevně zaujaly víc než politické souvislosti slavnostní události.

3. října

ráno šel bratr na cestu — Michal Mácha se vydal do Podolí na Jizeře, kde pak půl roku pracoval jako samomeleč ve mlýně

rantlovat — (z něm.) slepovat hrany krabiček

anfeuchtoval jsem štráfky — (z něm.) mazal (doslova „navlhčoval“) jsem lepidlem pásky

fikal — (z něm. *fücken*) sloveso označující pohlavní styk

u sv. Václava — u barokní sochy na Koňském trhu, podle níž bylo prostranství 16. března 1848 přejmenováno na návrh Karla Havlíčka Borovského (1821–1856) na Václavské (Svatováclavské) náměstí

Dobytčí trh — dnešní Karlovo náměstí na Novém Městě

4. října

Táblický vrch — Ďáblický vrch, též Ládví (358 m n. m.), na severním okraji Prahy

u Karolina — u Karlína (nejstarší pražské předměstí východně od centra)

na Kapucínském place — na dnešním náměstí Republiky na Novém Městě

u Bartha — na domě U Bílé věže v Jezuitské (nynější Karlově) ulici na Starém Městě, jehož majitelem byl Karel Josef Barth, zřejmě obchodník

Ledebour — Ledeburský palác, na Valdštejnském náměstí na Malé Straně
od Ostruhové ulice — dnešní Nerudovy na Malé Straně

5. října

vyřizoval Svoboda pozdravení — s Máchou studovalo několik Svobodů (jednoho uvádí Jan Kerber ve svém dopise Máchovi z 28. listopadu 1834), mohl to však být i bratr básnířky Marie Čácké, rozené Svobodové (1811–1882), Vojtěch Bohuslav Svoboda

od Veselského — Petr Miloslav Veselský (1810–1889), Máchův přítel, učitel, dějepisec, později ředitel kůru a archivář v Kutné Hoře, spisovatel

s Quadrátem — zřejmě dr. Josef Quadrát (1809–1868), pozdější profesor porodnictví a dětský lékař, polonofil, který pomáhal polským emigrantům (zápis mj. svědčí o dobovém nadšení obrozenců a české mládeže, zejména studentů, pro Poláky a polštinu po povstání let 1830–1831); Máchovým přítelem a spolužákem byl však také Antonín Quadrát

explikací z filozofie — explikace; záznam přednášek

za domem Lobkovickým — za Lobkovickým palácem, ve Vlašské ulici na Malé Straně

na Barvířském ostrově — na Barvířském, dnešním Slovanském ostrově u Národního divadla

k Valdštýnskému domu — k Valdštejnskému paláci, na Valdštejnském náměstí na Malé Straně

Clam[ů] — Clam-Gallasovský palác, v dnešní Husově ulici na Starém Městě

Mansfeldů dům — Karel Janský ve své edici (*Dílo Karla Hynka Máchy III*, 1950) uvádí „Mansfeldský (dnes Schwarzenberský), Praha II, Voršílská“; v *Uměleckých památkách Prahy* (ed. Růžena Baťková, Praha, Academia 1998) však u popisu a historie této budovy rod Mansfeldů není uveden, lze se proto domnívat, že Mácha zmiňuje Colloredo-Mansfeldský palác v Karlově ulici na Starém Městě

u Pachtů — Pachtovský palác, na Anenském náměstí na Starém Městě

u Konské brány — Koňská brána stála na místě dnešního Národního muzea na horním konci Koňského trhu, později Václavského náměstí

Iuventa * parenti et matri * dilectae — (lat.) Mládež otci a matce milovaná

Ona zandala okna — zavřela okenice (zatáhla závěsy)

6. října

k Invalidenhausu — u Invalidovny v Karlíně se 6. a 8. října konala slavnostní vojenská přehlídka

Píškem — Jan Křtitel Píšek (1814–1873), právník, potom slavný operní barytonista, roku 1835 angažován v Praze (mj. se zasloužil o proslulost písně *Kde domov můj*), později stálým členem operní scény ve Stuttgartu

Štulc — Václav Svatopluk Štulc (1814–1887), tehdy posluchač teologie, básník a překladatel, nadšený polonofil, později vyšehradský probošt a známá osobnost literárního, politického a církevního života

20.–23. října, 3.–6. listopadu 1835

Více než předtím se tu Mácha, nadaný a úspěšný student, zmiňuje, byť zcela stručně, o svém studiu práv. Tuto část života však jakoby překrývá zaujetí pro literaturu (svědectví o práci na *Cikánech*) a kulturu, společenský život a přátele. Prózu života („rantlování“, „spravoval jsem kalhoty a untertriko“) provázejí další žárlivé scény nebo projevy ambivalentního vztahu k milence, lásky „na ostří nože“ nebo potřeby být za každou cenu milován, vrcholící ve známé, až paradoxní formulaci: „vždyť bych si i kurvu vzal...“

20. října

kolegium — přednáška

do *Verwaltungskunde* — (z něm.) na přednášku o administrativě, veřejné správě

Dona Diana oder Stolz und Liebe — *Donna Diana aneb Hrdost a láska* (1819), veselohra o čtyřech jednáních od rakouského spisovatele Josepha Schreyvogela (1768–1832) podle španělské předlohy Augustína Moreto y Cavana (1618–1669; původní titul *El desdén con el desdén*, Pohrdání za pohrdání)

Fräulein von Hagn — Charlotte von Hagn (1809–1891), herečka berlínského dvorního divadla, roku 1835 vystupovala v Praze pohostinsky

Pusch Perina — vl. jm. Papsch, německý herec Stavovského divadla, angažován v letech 1834–1837

Diez — Carl Dietz (1804–1865), německý herec Stavovského divadla

21. října

v *Karolině* — v Karolinu, historické budově Univerzity Karlovy (tehdy Karlo-Ferdinandovy)

Kudrna — Josef Kudrna (1812–1892), Máchův přítel, studoval v Praze, později působil jako lékař i organizátor ochotnického divadla v Netolicích

Poche — zřejmě buď Ignác, nebo Vincenc Poche, spolužák z filozofie

Mastíka — Herman Mastík, spolužák z filozofie

Köhler — Josef Anton Köhler (1779–1839), velmistr řádu křižovníků s červenou hvězdou, ředitel filozofických studií (je podepsán na Máchových vysvědčeních)

uváděl [...] *Čelákovského* — představil Čelakovského, který začal přednášet na pražské univerzitě po Janu Nejedlém (1776–1834) a Norbertu Vaňkovi (1782–1835), při nástupní přednášce (viz též vysv. k *Řeči*)

Jaroslávek — tiskař a knihkupec Jan Jaroslav Pospíšil (1812–1889), syn nakladatele Jana Hostivíta Pospíšila (viz vysv. k 25. září)

Franta — Josef Franta Šumavský (vl. jm. Josef Franta, 1796–1857), známý lexikograf, filolog a literát

Hansgirk — Antonín Hansgirk (1806–1877), překladatel a bibliograf

Malý — Jakub Josef Dominik Malý (1811–1885), novinář, literární kritik, spisovatel a překladatel (viz vysv. k *Řeči*)

Filípek — Václav Filípek (1811–1863), divadelník, překladatel a novinář

Havlík — Karel Havlík (1811–1884), Máchův mladší spolužák, spisovatel a právník (podle *Úvodu povahopisného* Karla Sabiny napsal 17. listopadu 1836 „v denní kronice“ *Květů* zprávu o Máchově úmrtí)

Gesetzbücher — (něm.) zákoníky, sbírky zákonů

Dal jsem jí knackvurst — (z něm. *Knackwurst*, doslova: Dal jsem jí buřta) výraz naznačující orální sex

Die Nachtwandlerin — *Náměsíčnice*, italská opera *La Sonnambula* (1831) od Vincenza Belliniho (1801–1835)

22. října

nähpolster — (něm.) polštářek na šití

23. října

Bernad — nezjištěná osoba

mutter — (něm.) matka

štráfký — (z něm. *Strafen*) vyšívané stuhu, prýmky

3. listopadu

dostal jsem absenz — poznámku, že vynechal přednášku

u dr. Mužíka — František Josef Mužík (1806–1879), suplující profesor obchodního a směnečného práva (též podepsán na Máchových vysvědčeních), později advokát

O Gott! [...] — (něm.) Ach, Bože, jak jsem nešťastná

Eulenspiegla — hra *Eulenspiegel oder Schabernack über Schabernack* (Eulenspiegel aneb Čtveráctví nad čtveráctví; premiéra ve Vídni, duben 1835), fraška se zpěvy od rakouského dramatika Johanna Nepomuka Nestroye (1801–1862) s hudbou Adolfa Müllera (1801–1886), hrála se 31. října (Tyl ji zpracoval česky roku 1837 pod názvem *Enšpígl aneb Každou chvíli jiné čtveráctví*)

Der Schnee — *Sníh*, komická opera o čtyřech jednáních (*La neige*, 1823) Daniela Auberu (1782–1871)

Preisinger — Josef Preisinger (1796–1865), zpěvák Stavovského divadla, zpíval v Auberově opeře zahradníka Viléma

4. listopadu

od p. Kociána — podle Karla Janského asi Jan Kocián († po 1849), překladatel a autor *Básní* (1824)

dáti klukovi vázaného — dát dárek Lořinu desetiletému bratru Karlovi, který měl toho dne svátek

5. listopadu

untertriko — (z něm.) spodní triko

Spáleniště v Burníně — „Drama ve třech jednáních dle francouzského zčeštěná od J. N. Štěpánka“ (tiskem 1841); Mácha vystoupil ve Stavovském divadle v této hře v roli Raimonda, „vrchníka“ (tj. plukovníka), dne 8. listopadu 1835

roli Neklana v Čestmíru — v dramatické básni *Čestmír* (1835) Josefa Kajetána Tyla; v této hře už Mácha nevystoupil

Dvě za jednu — veselohra ve dvou jednáních od Augusta Friedricha Ferdinanda von Kotzebuea *Zwei Nichten für Eine* (Dvě neteře za jednu, 1814; v českém překladu Václava Filipka *Dvě synovkyně za jednu*, Praha, J. Pospíšil 1867); v této hře už Mácha nevystoupil

6. listopadu

P. p. K. — podle editorů KK3 buď prof. Kopetz, nebo Knoll

XX/ DENÍK Z ROKU 1835 — VERZE B

261 17. září 1835

ter turbatus — (lat.) třikrát vyrušen

19. září 1835

Ox — zkrácenina za „onanie“ (není šifrou)

XXI/ DODATKY K DENÍKU Z ROKU 1835

264 24. října 1835

Troj[anov] báseň — báseň Máchova přítele Františka Břetislava Trojana (viz vysv. k verzi A *Deníku*, 23. září), Krčma v této souvislosti upozornil, že Karel Sabina v *Upomínce na K. H. Máchu* cituje Máchova slova o úmyslu vydat ve sbírce (také s odvoláním na Byronova nevelká díla) „drobné své básně“ jakožto svědectví o „bezprostředním nadání“ a plodu „okamžitého naladění“

Wallensteins Briefe — Valdštejnovy dopisy, sv. I, ed. Friedrich Förster, Berlin, G. Reimer 1828; následující myšlenky, které si Máchá zapsal nebo upravil, obsahuje úvod k *Wallensteins Briefe*, nazvaný „Böhmen, Wallenstein's Vaterland“ (Čechy, Valdštejnova otcina); Krčma se domníval, že Máchá tyto dopisy četl snad jako přípravu k *Valdicím*

Die Hügel des Mittelgebirgs [...] — (něm.) Kopce Středohoří byly druhdy sopkami, jsou pokryty mechem, žádní očití svědkové už nežijí, nikdo, kdo by nám o tom vyprávěl; tak je to i s lidmi; není nikdo, kdo stál u Husovy hranice atd.

Aus dem Kalender [...] — (něm.) Z kalendáře mohl jistě císař Rudolf odstranit Husovo jméno, ne však ze srdcí Čechů atd. (na příkaz Rudolfa II. byl na začátku jeho vlády Husův svátek vypuštěn z českého kalendáře)

M. P., Z. H.

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

OBSAH

KAT	7
Křivoklad	9
Doslov ke Křivokladu	45
Valdek	49
Karlův tejn	52
Viasil Viasilovič	56
OBRAZY ZE ŽIVOTA MÉHO	69
Obrazy ze života mého	71
Večer na Bezdězu	71
Marinka	75
Pouť krkonošská	91
Rozbroj světů	100
Svět smyslný	100
Svět zašlý	102
Návrat	106
OSTATNÍ PROZAICKÉ FRAGMENTY	111
Vpřevod	113
Slavné ticho panovalo... ..	115
Klášter sázavský	117
Řeč	122
Dudák	125

Valdice	127
Deník mnichův	133
CIKÁNI	135
Přísaha	137
Cikáni	139
DENÍKY	229
Deník na cestě do Itálie	231
Deník z roku 1835 (verze A)	249
Deník z roku 1835 (verze B)	261
Dodatky k Deníku z roku 1835	264
KOMENTÁŘ	267
I/ Uvedení svazku	267
II/ Mácha český a evropský	268
III/ Cyklus a série v Máchově prozaické tvorbě	307
EDIČNÍ POZNÁMKA	316
I/ Kat	321
<i>Dosloví ke Křivokladu (Květy české)</i>	323
<i>Plány ke Katovi (Úvod)</i>	327
II/ Obrazy ze života mého	332
<i>Večer na Bezdězu (Květy české)</i>	333
<i>Sen (Z)</i>	338
<i>Poutník (Z)</i>	340
III/ Ostatní prozaické fragmenty	343
<i>Plán k povídce Valdice (Úvod — dodatky)</i>	346
IV/ Cikáni	347
V/ Deníky	351
VI/ Poznámka k pravopisným úpravám	354
VII/ Emendace	361
BIBLIOGRAFIE	366
VYSVĚTLIVKY	377
SLOVNÍČEK	454

svazek 121

Řídí redakční rada České knižnice ve složení:

Jiří Flaišman (předseda), Jiří Holý, Pavel Janáček, Jan Linka, Filip Tomáš, Martin Valášek

Redakce: Petra Hesová

Karel Hynek Mácha

Prózy a deníky

Uspořádal a texty k vydání připravil Michal Charypar

Komentáře napsali Zdeněk Hrbata, Michal Charypar a Martin Procházka

Vysvětlivky sestavili Zdeněk Hrbata a Martin Procházka

Obálka (s použitím malby Augusta Bedřicha Piepenhagena *Bystrina*)

pod listnatými stromy, 30. léta 19. století; Národní galerie Praha,

vazba a grafická úprava Jana Vahalíková

Výběr ilustrace Stanislava Fedrová

Odpovědná redakce Petra Hesová

Sazba písmem Tabac Robert Šváb

Tisk a knihařské zpracování Finidr, Český Těšín

Vydal Nadační fond Česká knižnice

ÚČLK FF UK, náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

(www.kniznice.cz),

Ústav pro českou literaturu AV ČR

Na Florenci 3/1420, 110 00 Praha 1

(www.ucl.cas.cz)

a nakladatelství Host

Radlas 5, 602 00 Brno

(www.hostbrno.cz)

v Praze a Brně roku 2023 jako 2202. publikaci nakladatelství Host

472 stran

V České knižnici vydání první